

चांदोबा

फेब्रुवारी १९८२

खुळा बाळू

बाळू आपल्या भावंडात सर्वात लहान होता. तो आपल्या सर्व भावांत विचारांदासाठी दुसरा निघाला. मुन्नी म्हणत की तो फार हुशार आहे. परंतु त्याचे भाऊ त्याला त्याच्या लहानपणा पासून चांगले ओळखत. म्हणून ते आपल्या वडिलांना म्हणत—“असेल तो मोठा हुशार परंतु त्याला व्यनहार ज्ञान झुंयून आहे! असा माणूस सरकारी नोकरी शिवाय इतर कोणत्याही कामात कुत्रेकामाचाच ठरेल म्हणून त्याला सरकार बरबारात एखादी नोकरी पाहून द्या.

परंतु बाळूला ते मान्य नव्हते. तो वडिलांना म्हणाला—“तम म्हणाल तर सरकार दरबारात मला नोकरी करावयाची आवडेल. परंतु ते मी इतर कामे करण्यात वाकडगार आहेत की नाही हे ठरल्यावरच करीन. म्हणून मला निदान एक वर्षभर

शेतीभातीची कामे करू द्या.” म्हणून वडिलांनी त्याला पांच एकर जमिनीची लागवड करण्याचे काम दिले. बाळूने त्या जमिनीतल्या मातीची वैज्ञानिक परीक्षा करविली. म्हणजे त्या जमिनीत कोणते पीक काढल्यास फायद्याचे होईल, हे कळेल. त्याप्रमाणे तेच पीक काढता येईल. त्याने तसेच केले व त्याच्या शेतात भरोखेवरच चांगले पीक निघाले.

बाळूने त्यावर्षी काढलेले सर्व पीक विकून पैसे जमविले. परंतु त्याने सवंपेक्षा जास्त हुशारीने काम करून खूप पैसे मिळविले या आनंदात सर्व पैसे खर्च करून टाकले. म्हणून पुन्हा नवे पीक काढायला त्याच्याकडे पैसे उरले नाहीत. परंतु त्याच्याहून कमी पीक काढणारे भाऊ शुद्धा जास्त सुखी होते. ह्याचे कारण त्यांनी आपले पीक चांगली किंमत मिळते पर्यंत विकले नव्हते.

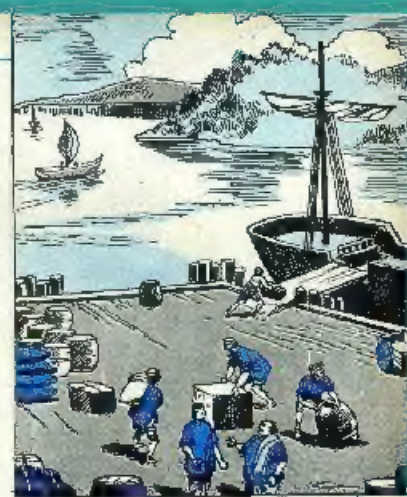
“बसुंधरा”

शिवाय त्यांनी एकच एक पीक काढले नाही. तर त्यांच्या कुटुंबाला लागणाऱ्या डाळी, भाजीपाला, कडधान्य वगैरेचे अनेक प्रकारचे पीक ही काढले. कुटुंबाला लागणाऱ्या वस्तू साठवून बाकी उरलेली धान्येच विकली या जलट बाळूने सर्वेच्या सर्व पीक विकल्यामुळे त्याला स्वतःच्या कुटुंबासाठी जास्त किंमत देऊन धान्ये खरेदी करायची लागली.

तेव्हा त्याच्या भावंडांनी पुन्हा आपल्या वडिलांना सांगितले की सुळेवणा करून हा खुळा धागला. म्हणून माला एखादी नोकरी करू द्या.

बाळू वडिलांच्या हाता पाया पडून म्हणाला—“बाबा, शेतीभातीची कामे माझ्या नशिवात नाहीत. ज्यांच्या बगात मेहनत करण्याची क्षमता आहे, त्यांच्या लायक ही सर्व कामे आहेत. माझे दोळे चांगले चालते. म्हणून मी व्यापार करावा म्हणतो मला भांडवलासाठी एक हजार रुपये द्या म्हणजे झाले.”

वडिलांनी त्याला एक हजार रुपये दिले रुपये हातात घेताच बाळूने बाजार भावाची चक्करी केली आणि जवळपासच्या बाजारातले बाजार भाव कसे आहेत याची माहिती घुड्या काढली. स्वस्त माल जेथे मिळाला तेव्हा तो विकत घेतला आणि आपल्या

भावात त्या मालाची किंमत जास्त असल्याचे पाहून इतर व्यापाऱ्यांच्या मानाने तो स्वस्तात विकू लागला. त्याचा व्यापार नांदू लागला. व्यापारात खूप फायदा मिळत असल्याचे पाहून तो चकित झाला. बाळूने दोन तीन महिन्यांच्या आतच एक हजारचे दहा हजार केले.

इतर भाऊ आपल्याला खुळा म्हणून आपली धट्टा उडवितात हे बाळूला माहीत होते. म्हणून त्याने इतर व्यापाऱ्यांना भेटून चक्करी सुरू केली. त्याला एक हजार भांडवलावर तीव्र महिन्यात सऊ हजार मिळाल्याचे सांगून इतर व्यापाऱ्यांची मिळकत किती असल असे त्याने विचारले.

कांदोबा

सारखा म्हणाला-“होय, इतर कोणाला इतका फायदा झाला नाही.”

“होय, तुम्हाला खूप फायदा झाल्याचे आमच्या कानावर आले म्हणून तर आम्ही आलो आहो. तुम्हाला प्राप्तिकर म्हणून तीस हजार रुपये खजिन्यात भरावे लागतील. अधिकारी म्हणाला.

“प्राप्तिकर? म्हणजे काय?” बाळूने चकित होऊन विचारले. तुला जो फायदा झाला आहे त्यातले तीस टक्के प्राप्तिकर म्हणून सरकार दरबारात कायद्याप्रमाणे भरावे लागतील. तुम्हाला वर्षभरात निदान एक लाख रुपयांचा तरी फायदा झाला असणार! तुमच्या सारखा इतर व्यापाऱ्यांना हुद्दा कर भरावा लागतो. कराची रक्कम वेळवर भरा, नाही तर कायदेशीर इलाज केला जाईल.” अधिकार्याने बजावले.

तेव्हा बाळूला पायाव्हालची नमिन घसल्येसारखे वाटले व व्यापाऱ्यांनी त्यांना काही फायदा होत नसल्याचे कां सांगितले ते कळाले.

त्यानंतर बाळूच्या वडिलांनी प्राप्तिकर वसूल करणाऱ्या अधिकार्याची समजूत घालून त्यांना निरोप दिला व बाळूला म्हणाले-“बाळू, तू पुढे माळ म्हणतात तसाच खेळा भाहेस. भाईबाबरोबर राज-

घातीच्या गावी चल. तेथे मी तुला चांगली नोकरी लावून देतो.”

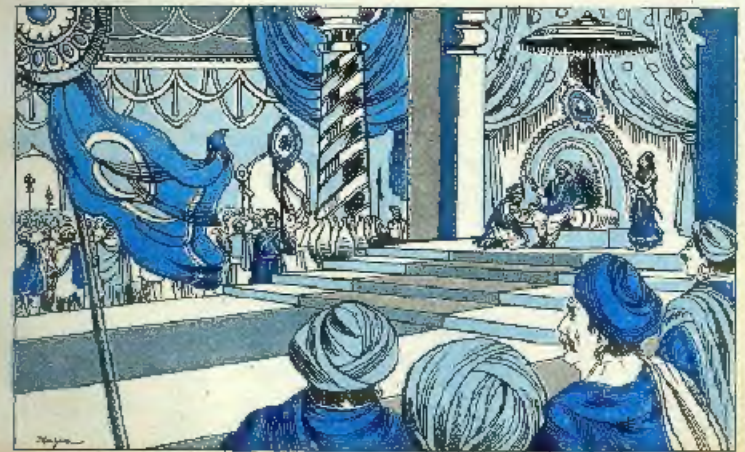
बाळू वांकून तडिलोना म्हणाला-“बाबा, मी स्वतःच आपल्या जोगती नोकरी सोडून काढलो. मी खोटे बोलून घड्याळ विण्यात नवास्त्री झालो नसेन, परंतु मी आपल्या हुशारीने राजाला खूप करू शकेन.”

बडील थोडा विचार करून म्हणाले-“दूर तर तू तसंच कर! परंतु एक भोष्ट लक्षात ठेव, कोणीतरी वजनदार माणसाची शिफारस घेऊन राजाभूय मिळव. तुला यश मिळाले नाही तर, मला साबडतोच कळव. मी स्वतः घेऊन तुला मदत करीन.”

बाळू राजधानीच्या गावी गेला. त्या दिवशी महाराजांनी महाकवी जगन्नाथ पंडिताचा सुवर्णाभिषेक समारंभ ठेवला होता. तो उत्सव पाहण्याला बाळू गेला.

तेथे त्याने, राज्यातील सर्व मानकरी मंडळी महाकवीला वांकून आदरपूर्वक नमस्कार करीत असलेले स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहिले. राजा एका हातात सुवर्णमुद्रा घेऊन आला व पुरोहित मनोच्चार करू लागले. राजाने सुवर्णाभिषेक केल्यानंतर जगन्नाथ कवीच्या पायांवर डोके ठेवले. महाकवीने वासोबाद दिला आणि महाकवीचा व महाराजांचा जयजयकार झाला.

त्या दिवशी सायंकाळी बाळू जगन्नाथ पंडिताच्या दर्शनाला गेला. अगदी सद्गती

जगन्नाथ पंडितना आदर्श वाटें. ते म्हणाले—“मूला, तू कोण हे थला माहीत नाही. परंतु तू थोळा आहेस एवढे मात्र मला कळले. नाही तर तू माझ्यासारख्या-कडे शिफारस करायला सांगण्यासाठी आला नसतास.”

महाकवी हिमंत कश्यप म्हणाले-“अरे बडब्या, तुला हे माहीत नाही का, राजा

सत्कार समारंभ संपत्थानंतर मो कोण
व माझा सत्कार कसा व कशासाठी केला
गेला, हे तेथील राजाचा आठवेल की
नाही शंकाच।”

महाकवीश्या तोंडून ते शब्द ऐकून
बाळूला सर्व नवच विचित्र वाटू लागले.
स्थानंतर त्याने वडिलांकडे निरोप पाठविला
व त्यांनी बाळूला राजदरबारात नोकरी
मिळवून दिली. एखाद्या सामान्य अपरि-
चितासारखा तो नेंकरी करून मुखाने
आयुष्य घालव लागला.

[२]

सिख ने शाहीबख्शर गिम्पैर्यसंपन्न अशा मराठा हीरावर राजा मंददेव याचे राज्य होते. त्याच्या शेजारचे राज्य कुंजनिनी इथे होते. तेथे मराजकठरा होती. मरावाहन मिश्रा मंत्राच्या सेनापतीने सत्ता बळकाववी व मराठा होपार स्वारी केली. विश्वासघातकी लोकांनी मंददेवाला बंदी केले व त्याला देकल जाऊ लागले. पृष्ठ-]

विजा जमकू लागल्या आणि ह्यांचा तडपातड सुरू झाला आणि त्या पाठापाठ भुलवधार पाठून पडू लागला. किनाऱ्यावरची नारळाची व मूकची आडे मागाटयाच्या बांध्याभुळे उमळून पडू लागली. समुद्रात तळहोत्यावर जीव येऊन येऊ वरणात मराठी व कुंडलिनो द्वीपाच्या आगमाराच्या मूढतीकडे लोटांबरोबर वांग तळड निवडे वाहत आज लागल्या. किनाऱ्यावर लतरलेले कुंडलिनो द्वीपावरचे सैन्य मराठी देशाच्या सैन्याबरोबर युद्ध करू लागले.

मदरदेव वीड्याला हाच मारून पळ काढू लागला त्याला कुंडलिनो व मराठी देशाच्या सैनिकांच्या आरोळाचा ऐकू येत होता. 'जय कुंडलिनो देवी की!' आणि 'जय मराठी देवी की' असा जगघोष होतोही सैन्ये करीत होती. बाऱ्याबरोबर

कामावर 'जय मराठे'ची की' हा जयघोष आला. तो चकित होऊन आपल्या चारी बाजूला पाहू लागला.

हा जयघोष करणारे मंदरदेवाचे रक्षक करण्यासाठी मंत्र्याने पाठविलेले सैनिकच होते. ते मंदरदेवाला धरून मंत्र्याच्या बंदखोर अंगरक्षकांवर चालून येत होते. त्यांच्या घोड्यांच्या टापांचा आवाज स्पष्ट ऐकू येत होता. मंदरदेवाने एकदा मागे वळून पाहिले. त्याच वेळी विजेचा फार जोराने कडकडाट झाला आणि वीज पडली. त्या आवाजाने सर्वांचा धरकाप उडाला. मंदरदेवाने त्या उन्हेडात वळून पाहिले. बंदखोर अंगरक्षकांपैकी काही जमिनीवर कोसळून तडफडत होते. त्यांचा एक थोडा विजेचा आघात झाल्याने किकाळचा फोडोत होता. दुसरा घोडा वाट फुटेल विकडे पडत होता.

मंदरदेवाने आपल्या बोंडभावनेन खाली उडी मारली. त्याच वेळी रक्षकांचे मंत्र्याने पाठविलेले सैनिक त्याच्या जवळ येऊन पोचले. विजेच्या आघाताने तडफडणाऱ्या अंगरक्षकांजवळ ते जाऊ लागले.

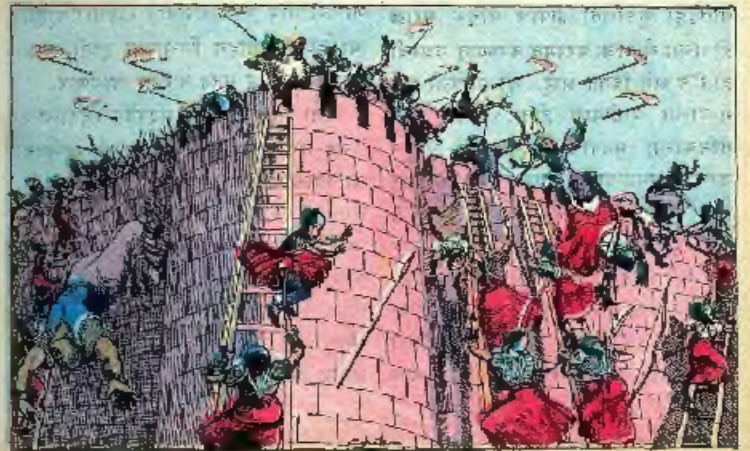
मंत्र्याच्या बाडेत सापवलेला एक बंदखोर अंगरक्षक मंदरदेवाकडे हातघारे करून त्याला बोलवीत होता. मंदरदेव त्याच्या जवळ जाऊन असल्या. तेव्हा घापा टाकीत

तो अंगरक्षक म्हणाला-"महाराज, आम्ही दोघांनी आपल्याशी दगा केला खरा, परंतु खरी फोष्ट अशी आहे की धनलोभाने आम्ही हे केले नाही. नीव तरवाहूनने आमच्याकडे दूत पाठवून कळविले की आम्ही त्याचा हुकूम मानला नाही तर तो आमच्या शायकापोरांची कत्तल केल्या- शिवाय राहणार नाही. आपल्याला माहीतच आहे की आम्ही आपले अंगरक्षक असलो तरी कुंडलिनी दीपावरचे रहिवासी आहो. आम्ही आपले मोठे खाल्ले व त्याच्याशी दगा केला त्याचे प्रायश्चित्त परमेश्वराने आम्हांला दिले. आपले मोठे खाल्ले त्याचे उत्तराई होण्याची या क्षणाला इच्छा आहे म्हणून सांगतो, आपल्याला स्वतःचा वचाव

करावयाचा असेल तर या माराळाच्या झाडापलीकडे दोन नावा आहेत." बोलता- बोलताच त्या अंगरक्षकाचे प्राणोत्कमण झाले.

मंदरदेवाने उठून एकदा आपल्या किल्ल्याकडे पाहिले. किल्ल्याच्या बुरुजांवर उभे राहून सैनिक धरबुंदी करीत होते. काही लोक कपूची पीछेहाट करण्यासाठी व किल्ल्याच्या रक्षणासाठी मोठे मोठे दगड व खंदक खाली ढसवीत होते. कुंडलिनी दीपाचे सैनिक शिड्या लाकूने किल्ल्याच्या तटावर चढण्याचा यत्न करीत असल्याचे दिसत होते.

मंदरदेवाला हे कळविले की लोकांनी नाही की त्याच्या सैन्याने किल्ल्याच्या

रक्षणार्थे आपले सर्वस्व गमाला लावले आहे आणि त्या अयंकर तैय्यिक परिस्थितीत ही कुंडलिनी द्वीपाचे सैनिक मराठा द्वीपाच्या सैन्याचा पराभव करण्यात यशस्वी होतील असे विसत आहे. ती त्यावेळी शत्रु सैन्याच्या पाठीमागे होता. फक्त चार सैनिकांच्या मदतीने शत्रुसैन्यावर चालून जाणे आपल्यासाठी करण्यासारखेच ठरतच होते. संदर्भ देव किंकरल विमुक्त परिस्थितीत होता. त्याच वेळी कानाचे पडदे फाटलीच इतकी मोठा स्फोट झाला. पाया-खाळवी जमीन ह्यादरवी. बुरजाचे दगड आकाशात उडत असलेले दिसले. सैनिकांच्या किकाळ्या आणि आरडा ओरडा ऐकू

येऊ लागला. एकंदर प्रसंगच अवघड होता.

तेव्हा मंदरदेव आपल्या सैनिकांना म्हणाला-“सर्वताळ भाला! कुंडलिनी द्वीपाच्या लोकांनी सुरंग लावून किल्ल्याचा तट पावला, आता पराभव निश्चित आहे.”

“खरे आहे, महाराज!” म्हणत चारही सैनिकांनी हताश होऊन मागे खाली घातल्या.

स्थानंतर मंदरदेवाला वाटले की मराठा द्वीपाला शोधण्याशिवाय तरणोपाय नाही. शत्रूने पावला तर किल्ला सर करणे शक्य अशक्य नाही. आता शत्रू आपला सोप काढणार. आपण शत्रूच्या हातात कैदी सारो तर शत्रू नानाप्रकारे हाल हाल करून आपला जीव घेतल्याशिवाय राहणार नाही. त्या दुष्ट नरबाहून मित्राच्या हाती आपल्याला अपमान सहन करावा लागणार.

असा विचार करून मंदरदेव म्हणाला-“जर तर आता त्या बंडखोर अंगरक्षकाने सांगितल्याप्रमाणे जर का मित्रांच्यावर ताबा धमतील तर स्वतःला अविश्वामय तेवढाच मार्ग आपणास उरला आहे. मराठा देवीची कृपा असेल तर आपण सुरक्षित कोणत्या तरी वेद्यावर पोहोचू. मशीन पाठीमागे असेल तर देवीच्या कृपेने आपण पुन्हा मराठा द्वीप जिंकू!”

सैनिकांनी अगदी हताश होऊन एकदा किल्ल्याकडे पाहिले. किल्ल्याच्या तटावर किंवा बुरजांवर मराठा द्वीपाचे सैनिक कुंडलिनीच्या सैन्याशी लढत असलेले दिसत नव्हते कुंडलिनी द्वीपावरचे सैनिक आता निश्चितपणे शिड्या लावून तटावर चढून जात होते.

मंदरदेव पाठ फिरवून निघाला. त्याचा चेहरा गंभीर होता. त्याच्या हातात एकही शस्त्र नसलेले पाहून एका सैनिकाने मेलेल्या अंगरक्षकाच्या हातातली तलवार काढून ती मंदरदेवाला दिली. स्थानंतर ते सर्व सशस्त्र किनाऱ्याकडे जाण्यासाठी नारळांच्या झाडांच्या दिशेने चालू लागले. अजून मुसळधार पाऊन पावला नव्हता. विजा यमकृत होवा व जगांवा कडकडाट चालूच होता.

निराश होऊन सर्व मानत खानी घालून चालत होते. थोडे अंतर चालून गेल्यावर त्यांना पाठीमागून घोड्यांच्या टापांचा आवाज ऐकू आला. त्यांनी मागेवळून पाहिले. किल्ल्याकडून भरघाव येत असलेले घोडेस्वार त्यांना दिसले. मंदरदेव तळमण म्हणाला-“ते पहा, कुंडलिनी द्वीपाचे घोडेस्वार दिसत आहेत. आपल्याला कैद करण्यासाठीच इकडे येत आहेत. या मैदानात उघड्यावर इतक्या सशस्त्र घोडे-

स्वारांशी युद्ध करणे सोपे नाही. आपण वेळ न घालविला त्या नारळांच्या झाडात कोठे तरी दबा घडून राहिले पाहिजे.” या शब्दांत मंदरदेवाने सर्व सैनिकांना धावध केली व स्वतः नारळांच्या झाडांच्या दिशेने निघाला. सैनिकांनी राजाचे अनुसरण केले. सर्व एकेक कंठून एकेका झाडाआड लपून उभे राहिले आणि किल्ल्याकडून येणाऱ्या घोडेस्वारांकडे पाहू लागले. कुंडलिनी द्वीपाचे घोडेस्वार त्याच दिशेने येत होते. मंदरदेवाने तलवार उपभूत जवळच्या समुद्राकडे एकदा नेच घोडेस्वार दिसत आहेत. आपल्याला कैद करण्यासाठीच इकडे येत आहेत. या मैदानात उघड्यावर इतक्या सशस्त्र घोडे-

Fullscreen

127

+

X

◀

⋮

▶

16

/ 68

▶

नावात चढून जाण कदाचित शक्य होईल आणि समुद्रात गेल्यावर शत्रूच्या घोडेस्वारांच्या हातांतून नितळ पाता येईल, अशा एक विचार त्याच्या मनाला चाटून गेला, परंतु दुसऱ्या क्षणाला घोडेस्वार नारळाच्या झाडांजवळ पोचलेले त्याच्या वृष्टीस पडले. ते बहागंधराच होते. परंतु सर्वे सशस्त्र होते.

मंदरदेवने गंभीर स्वरात आपल्या बोधां सैनिकांना सावध केले—“भाता आपण विजयी तरी होऊ किंवा आपल्याला वीरगती तरी प्राप्त होईल!” असे म्हणत मंदरदेव शस्त्रां घेऊन समोर आला. त्याचे सैनिक मात्र नारळाच्या झाडाभाड उभे राहून येणाऱ्या घोडेस्वारांची शिकार करायला तयार होते. कुंडलिनी द्वीपावरच्या घोडेस्वारांना झाडाभाड उभे असलेले सैनिक दिसले नाहीत. म्हणून ते बंदचाप बोड्यांवर झाडांच्या मध्यभागी पोचले. “जय मराठे देवी की!” सिंहगर्जना करीत मंदरदेवने पुढे पाऊल टाकून एका शत्रूने शिरस्त्राघ केले.

त्या अनपेक्षित सिंहगर्जनंमुळे व एक साथीदार मरून पडल्यामुळे शत्रूसैनिकांना बहान बनली नारळाच्या मुळून चिंचोळ्या वाटने घाई पुढे नेणे घोडेस्वारांना शक्य नव्हते आणि ते पादरून गेले. ही संधी

साधून मंदरदेव व त्याच्या सैनिकांनी घोडेस्वारांवर हल्ला चढविला आणि एकेकाला जखमी करून खाली पाडू लागले.

त्या घोडेस्वारांपैकी चारपाच घरा शायी आले तेव्हा जखलेले घोडेस्वार घोड्यावरून उतरून मंदरदेव व त्याच्या सैनिकांवर तुटून पडले. पाहता पाहता त्या नारळाच्या बागेत भयंकर चकमक उठून गेली. त्या भयंकर चकमकीत तल्लारीचे चार कधी वज्रूच्या अंगावर पडत तड कधी झाडांवर.

एका पडनेत कुंडलिनी द्वीपावरचे बरेच सैनिक जमिनीवर लोटू लागले. झाडां-आडून लपून शत्रूवर वार करणाऱ्या

मंदरदेवाने व त्याच्या सैनिकांनी शत्रूला वामोहरम केले आहे. उरलेल्या सैनिकांची बाळण जखमी असून व त्यांनी तेव्हाच पाम काढता घेतला आहे. परंतु मंदर-देवाने त्यांना सोडले नाही. त्यांचा पाठलाग करून त्यांची काहीना जमिनीवर जोडविले आणि काहीना ठार केले.

रक्षकंतीर काही वेळाने तेथे स्मृष्टानवत सांतला मांडू लागली. जिजा पयल होत्या व इगांचा कडकवाट चालू होता. किल्ल्या-कडून कसलाच आवाज येत नव्हता. कुंडलिनी हीपावटच्या काही घोंटेस्वारांनी आपले घोडे नारळाच्या वानेतच सोडून दिले होते. स्वतःचा जोब बांबविरयाची एकच किमीर त्यांना होती.

तिकचे सज्जने फिल्ला काबीज केला होता. तरी राजवाड्याच्या परिसरात अद्याप कुंडलिनी व मराठा हीगांच्या जकमकी चालूच होत्या.

त्या लढाईत मंदरदेव व त्याचे सैनिक बरेच जखमी आलेले होते. परंतु त्यांच्या

जखमा तितक्या मोठ्या व मर्यकर नव्हत्या. परंतु ते जखमी दमून जाणून गेले होते.

मंदरदेवाने आपली तलवार घ्यानेत ठेवली व म्हणाला-“आतां आपण थेट पालविणे शिकवावे आहे!” असे सांगून तो नावा होत्या त्या बाजूला किनाऱ्याकडे निघाला. चार ही सैनिकांनी एकदां किल्ल्याकडे पाहिले व नंतर आपल्या राजाच्या पाठीमागून निघाले.

बंडखोर अंगरक्षकाने सांगितल्या प्रमाणे दोन नावा सहाडाच्या किनाऱ्यावर होत्या जव्या, परंतु त्या सज्जने बरोच धाव्यात बडूबर प्रवास करण्यास उपसोरी नव्हत्या. कारण त्या अगदी लहान होड्यासारख्याच होत्या. ब्रीड लावून नेण्यासाठी त्याच व्यवस्था नव्हती. फक्त वल्ही भाऊच त्यांमुन जाता येणे शक्य होते.

मंदरदेव नावाजवळ जाऊन पाणू लागला. तेथून त्याला काही तरी मुक्ती मुक्तीसारखी दिसली. म्हणून स्थाने आपल्या सैनिकांकडे वळून पाहिले. (अध्याः)

राज्यांगी

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो शाबाजवत गेला, अंत लांबावर हाडून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे गीत होऊन स्मशानाच्या विसीने चालू लागला. तेथून प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला-“राजा, कार मुनी मोष्ट आहे, एका राजकुमाराने बोबी हास्यानंतर संको-चाने म्हणा गाहीतर आजची काही कारणाने म्हण, आपल्या दोघां क्षिणांमध्ये चावू जसलेल्या घांढ्याचा संपुनिक निकाल दिला नाही. यला असे वाटते आहे की वृ मुळा कोणाला दाखुत न करण्याच्या हेतुने हे साहसाचे काम करीत धवावास. जी मुला त्या राजबोम्बाची मोष्ट हांगतो. लक्ष वेऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ मोष्ट सांगू लागला.

कार प्राचीन काळी शंभक देशावर राजा धीरवर्मा याने राज्य होते. त्याला वीरवर्मा,

वेताळाच्या गोष्टी

सूरवमा व गुणवर्मा नावाचे तीन मुलगे होते. सर्वात धाकटा गुणवर्मा याचे लक्ष आभ्यात्माकडे जास्त होते.

काही दिवसांनी राजा बीरवर्मा स्वर्गलोकी गेला. म्हणून धुवराज बीरवर्मा याच्या राज्याभिषेकाची तयारी सुरू झाली. मघला राजकुमार सूरवर्मा याला ती गोष्ट आवडली नाही. त्याने बीरवर्मा विरुद्ध कट केला. ती गोष्ट बीरवर्माला त्याच्या स्वाभिमत नोकरांकडून कळली. म्हणून दोघां राजकुमारांचे परस्पररांक्षी बंड पुढे चाले आणि दोघेही त्या मुढात मरण पावले.

ते पाहून धाकटा राजकुमार गुणवर्मा याच्या मनात राज्याचा मोह उत्पन्न होण्या-

ऐवजी विरक्ती उत्पन्न झाली व तो कोण-लाही सांगितल्या शिवाय त्याच दिवशी रात्री राजधानी सोडून निघून राणावनात जाऊन राहू लागला. त्याने तौर्ययात्रा केली आणि साधू व संन्यास्यांच्या भेटी घेऊन ज्ञान प्राप्त केले.

शेवटी तो शंखपुर गावाच्या गावाजवळ एक रानात तपश्चर्या करू लागला. ती जागा शांत व तपश्चर्ये योग्य होती.

तो तपश्चर्येत इतका गर्क होऊन गेला की त्याला भूक तहानेचे सुद्धा भान राहिले नाही. इतके की त्याच्या अंगावर मुष्मांनी वारूळ केले.

त्या गावाचे काही लोक त्या जागी आले व ती जागा बंतीला चांगली सुपीक आहे हे ओळखून त्यांनी झाडेझुडूपे तोडून ती प्रदेश जमून नांगरून काढला. ते झाडे झुडूपे काढीत गुणवर्माच्या अंगावर वारूळ झाले होते तेथे आले. वारूळ काढून जमीन समतल करण्याच्या हेतूने ते वारूळ खणू लागले तेव्हा ज्ञात गुणवर्मा त्यांना आढळला. त्याची तपश्चर्या त्यावेळी भंग झाली.

मुनीना राजा नवे म्हणून गावकरी हाव-जोडून त्याची क्षमा मागू लागले. परंतु तो रागवला व म्हत्ता. त्याच्या चेहऱ्यावर गांव-कन्यांना एक अद्भुत तेज दिसले. गाव-कन्यांनी त्याच जागी एक कोपडी बांधून

गुणवर्माला तीत राहण्याची निमंत्री केली. त्याने ती मान्य केली.

त्या दिवसापासून शंखपुर गावाचे लोक गुणवर्माच्या दर्शनाला नित्य येऊ लागले. लवकरासच्या पंचकोशीत गुणवर्माची कीर्ती पसरली व लोक त्याच्या दर्शनाला येऊ लागले. लोक त्याला बितबू लागले की त्याने गावात येऊन रहावे व त्यांना उपदेश करून त्यांना संन्यासीला लावावे. त्या-प्रमाणे गुणवर्मा गावात येऊन राहू लागला.

शंखपुर गावाचा एक सधन शेतकरी गुणाजी पाटील होता, तसाच एक श्रीमंत सावकार बनजीशेट नरवाचा होता. ते दोघे गुणवर्माचे शिष्य होते. त्यांनी गावा-च्या मध्यभागी गुणवर्मासाठी एक मोठी हुबेली बांधून दिली. त्या हुबेलीत गुणवर्मा राहू लागला व तेथे एक मोठा आश्रम स्थापन झाला. भक्त लोक गुणवर्माच्या दर्शनाला येत व आश्रमाला मोठमोठ्या देणग्या देत. आश्रमाची सर्व व्यवस्था गुणाजी व बनजीशेट यंहात.

हळूहळू दोघांना गुणवर्माच्या उपदेशांपेक्षा आश्रमाच्या व्यवस्थेच्या कामात जास्त रस वाटू लागला. दोघांमध्ये अधिकारासाठी स्पर्धा सुरू झाली. मंत्रीच्या जागी दोघांची परस्पररांक्षी अधिकारासाठी भांडणे होऊ लागली. एकदा गुणवर्माच्या दर्शनास लोक

जाले होते. तेव्हा गुणाजी गुणवर्माला म्हणाला-“घनजी मोठा वस्ताद व लोभी आहे. त्याला आश्रमाच्या व्यवस्थेची कामे सोपविणे बरोबर नाही.” त्यानंतर घनजीने गुणाजीच्या विरुद्ध गुणवर्माकडे येऊन कागाळघा करायला सुरुवात केली.

एके दिवशी रात्री गुणवर्माने या सर्वांचा बराच विचार केला आणि कोणत्याही काही कळविल्याशिवाय आश्रम सोडून गेला.

शेथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला-“राजा, गुणवर्माचे हे वागणं भला विक्षिप्त पणाचं वाटतं आहे! त्याच्यावर एवढी भक्ती दर्शविणाऱ्या गुणाजी व घनजी यांच्या मधोल स्पर्धा दूर करून त्या दोघांपैकी

योग्य व्यक्तीच्या हातात आश्रमाची व्यवस्था बायला हवी होती. परंतु आपले हे कर्तव्य न पाळता घाबरून जाऊन कोणाला काही सांगितल्याशिवाय निघून जाण्यात गुणवर्माला काय मिळाले? दोघे त्याचे शिष्य होते, त्यांच्या मधील स्पर्धा दूर करून त्याच्या देण्यात त्याला संकोचवाटला म्हणून त्याने पलायनाचा मार्ग काढला असे म्हणावयाचे का? या संकोचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तु विले नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या जीव्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोटू लागली!"

त्रिकर्मादिष्ट म्हणाला—“गुणवर्माचं तसं वागणं निरवैक म्हणतां येणार नाही. त्याने शिष्य असून त्याच्यावर एवढी भक्ती असलेल्या गुणाजी व घनजी यांच्या मधील भांडणाचा शेवट करून योग्यते प्रमाणे त्यांच्यापैकी एकाच्या हातात आश्रमाची व्यवस्था देण्यास त्याला राजासारखा अधिकार कोठे होता? तसा ती सामान्य माणूसही

नव्हता. सामान्य माणसांत जी ईर्ष्या व द्वेष इत्यादि दुर्गुण असतात ते पाहूनच विरक्ती उत्पन्न झाल्यामुळेच नाही का त्याने सिंहासनाला काय वारली? पावकऱ्यांची भक्ति स्तवना पाहून त्यांना मुनित मागणे मार्गदर्शन करण्याच्या सद्गुरूने त्याने गावात राहण्याची गोष्ट कबूल केली होती. ती देखील गावकऱ्यांच्या इच्छेला मान देऊनच की नाही? परंतु त्याच्या शिष्यांत मुक्ति मार्ग ऐवजी अधिकार लालसा वाढत असलेला त्याला श्रेयस्कर वाटले. तिथून आपल्यामागे संकोच नव्हता उलट अधिकारासाठी भांडणाऱ्या गुणाजी व घनजी विषयी त्याला घृणा वाटू लागली होती. अधिकारासाठी ह्याचे दोघे भाऊ आपसात भांडून प्राणास मुकले होते, म्हणूनच तर त्याने चालून आलेल्या सिंहासनाचा मोह सोडिला होता नाही का?”

अशा तऱ्हेने राजाचे तीन भंग होताच वेताळ प्रेताबरोबर नव्होड झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

रुक्मिणीचा जाहू

शेखर व विठ्ठल दोघे जीवशकंडलच मित्र होते. दोघे एकाच वर्गात लहानपणी शिकत होते. शिक्षण संपल्यावर शेखरला विठ्ठलपेक्षा चांगली नोकरी मिळाली. दोघे एकाच गावी बिल्हाड करून राहू लागले होते.

परंतु विठ्ठलची बायको रुक्मिणीबाई व शेखरची बायको पार्वती दोघींमध्ये सख्य नव्हते. कारण शेखरची बायको श्रीमंत घराण्यातून सासरी आली होती व म्हणून ती रुक्मिणीबाईचा योग्य मान राखीत नसे. दुर्दैवाने एकदा विठ्ठलच्या घराळा भाग लागली. परंतु विठ्ठलने जिवावर उदार होऊन आपल्या बायकोला मुळांना वाचविले. तरी त्याच्या जवळ जे काही थोडे फार होते ते सर्व अग्नितारावणाऱ्या आहारी गेले. विठ्ठलवर ओढलेल्या बोर देवी प्रकोपाबद्दल शेखरला फार

वाईट वाटले. विठ्ठलने शेखरसारखेच आणखी काही मित्र होते. सर्वांनी मिळून विठ्ठलला मदद करायची ठरविले असते तर घर पुन्हा उमे राहू शकले असते.

परंतु नेमका त्यावेळीच शेखरचा हात रिकामा होता. त्याच्या बायकोजवळ माहेरून आणलेले दागिने होते. पार्वतीला तिचे दागिने जिवापेक्षा थोडे वाटत. श्रीमंतांना मुद्धा ती सर्व दागिने घालूनच निजे. फार मोल्यवान होते.

शेखरला काय करावे, सुचेना. त्याला त्यावेळी पैसे देणे तर शक्यच नव्हते. निदान बायकोचे दागिने गहाण ठेवून कर्ज काढून काही पदत करता आली असती. आणि विठ्ठलने त्याची स्थिती सुधारल्यावर कर्जाची रक्कम फेडलीही असती. परंतु पार्वती त्या गोष्टीस कधी कबूल होणार?

बराच विचार केल्यानंतर शेखरला एक मुक्ती सुचली. पार्वतीचा स्वप्नावर फार विश्वास होता. ती सांगे की जे स्वप्नात घडते ते कधी न कधी खरे होतेच! कारण त्यापूर्वी तिला किंवा शेखरला जी स्वप्ने पडली होती, ती, योगायोग असून ती सर्व खरी ठरली होती. म्हणून शेखरने बायकोचा स्वप्नावर जी विश्वास आहे त्याचा उपयोग माप्रसंगी करून घेतला. माहिजं असे ठरविलं.

एके दिवशी अध्यरात्रीच्या सुमारास शेखर ब्रबकल्यासारखा झोपितून उठला. पार्वतीमुखा जागी झाली व आपल्या अंगा-खांद्यावरचे दागिने आहेत की नाही, याची

प्रथम खात्री करून घेऊन तिने नवऱ्याला विचारलं-“काय झालं हो?”

शेखर म्हणाला-“अग, मला एक मोठे वाईट स्वप्न पडलं. आपल्या घरात बोर शिरले आहेत.”

“बरं भय आतां काय करावंचे म्हणता?” पार्वतीने विचारलं.

“करावंचं काय? अग, हेतर स्वप्नच होतं ना! सकाळी उठल्यावर मी कदाचित् विसरून म्हणून आतां सांगून टाकलं. एवढंच!” शेखर म्हणाला.

“तुम्ही अशी उडवा जा करून टाकू नका! तो पहा, काबजापुढा आवल्या. पहातची स्वप्न कधी छोटी हात नाहीत. बापूरीं पहाटे पडलेली स्वप्न खरी नाहीत का साली?” पार्वती म्हणाली.

“तू म्हणतेस तें अगदी खरं आहे ना! पण काय करावं म्हणतेस?” शेखरने तिला विचारलं.

“आपण हे सर्व दागिने घरातच कोठे तरी पुरून ठेवू या! बोराना पत्ता लागणार नाही!” पार्वतीने सुचविलं.

“बोर घरात शिरल्यावर दागिने मिळाले नाहीत तर नुसतं खांदून घेतिलं का आपल्याला? दागिन्यासाठी आम्हांला घरा-यला तयार होणार नाही का?” शेखरने विचारलं.

पार्वतीने होकारार्थी मान हलविली. कसे मान्य होणार. म्हणून शेखरने शेखर थोडा वेळ थांबून म्हणाला-“एक काम करू या. आपला एक शीमत मित्र आहे अशा वाईट स्वप्नाचा परिणाम वर्षा दोन वर्षांनंतर रद्दून नाही. म्हणून आपण सर्व दागिने रंगव्याकडं नऊन ठेवू या. हे सुद्धं तुम्हा मनाच्या तमाधानासाठी.” तसं म्हणालीस तर माझा तुझा तुझ्यासारखा स्वप्नावर विश्वास नाही.”

पार्वतीला ती सूचना मान्य झाली. दुसऱ्या दिवशी तिने अंगावरचे सर्व दागिने नवऱ्याच्या हातांत दिले. शेखर ते दागिने घेऊन विठ्ठलाच्या घरी गेला. परंतु विठ्ठलला ते मान्य नव्हते. परन्वाचे दागिने कोठे ठेवले आहेत क्षमता की दागिने गहाण ठेवून कर्ज काढणे त्याला मासकू घुरा?”

कसे मान्य होणार. म्हणून शेखरने स्वतःच बायकोचे दागिने गहाण ठेवून कर्ज काढलं व विठ्ठलला आणून दिलं. विठ्ठलचे झोले शेखरच्या या उपकाराने दबडबून गेले.

काही दिवसांनी पार्वतीनं दागिने परत आणायला सांगिले. पण शेखरने त्याचा तो शीमत मित्र परगाची गॅला असल्याचं सांगून ती गोष्ट टाळली.

त्यानंतर तीन दिवसांनी एक बोर होडा-वर बुरखा घालून एक घुरा घेऊन शेखरच्या घरात शिरला. त्यानं शेखरला व त्याच्या बायकोला घुरा दाखवून विचारलं-“घरात दागिने कोठे ठेवले आहेत क्षमता की दागिने गहाण ठेवून कर्ज काढणे त्याला मासकू घुरा?”

पार्वती तर बाबलून थरथर कापूच जगली, तिच्या समोरून सांगून शेंकर चोराला म्हणाका "तुला आमचे घर पाहून वाटत असेल आम्ही खूप थोमत आहोत व पुष्कळ दागिने असतील आमच्या घरात. परंतु खरी गोष्ट ही आहे की तुला वाटते तसे आमच्या घरात दागिने व रत्ने तर नाहीतच नाहीत, वरत आमच्यावर कर्ज आहे, कर्ज !"

चोर थोडा वेळ गप्प राहिल्यावर चिडून म्हणाला-"तू चोराला आरल्या कदाचि रडमाणे सांगणारा कसाला मर्द आहेस रे? तबकीच काही तरी फसवाफसवी दिसते आहे. मी पुन्हा येईन तेव्हा चांगली सोल चवकळी करून घेईन. मला जर कळल की तू मला फसविल आहेस तर माच तुझी अशी खोड खोडीत की तुला जन्मभर डाढ-बण राहील." असे सांगून व पुन्हा एकदा सुरा दाखवून चोर निघून गेला.

चोर निघून गेल्यावर पार्वती स्वतःला खावून म्हणाली-"वाहिलत, तुम्हाला

पडलले स्वप्न तर ठरल ! आपल नक्षीब चांगलं होतं, म्हणून आपण नेहोच सावध झालो नाही तर त्या चोराने आपणांस मारून टाकल असते

पुष्कळ दिवसांनी विठ्ठलनं बापलं कर्ज फडलं आणि शेंकर रागिन सोडवून घळन घरी परत आला. बायकोला दागिने परत देत म्हणाला आतां पुष्कळ दिवस होऊन गेल आता चोराचो भीती विलकल राहिली नाही'

पार्वतीने वेवाचे आभार मानून सर्व दागिने पाहिल आणि आनंदाने अंगावर घातले.

बायकोच्या या ओळंपणावर शेंकरला हसू आले. स्वप्नावरचा तिचा विद्वास त्याच्या चांगलाच पथ्यावर पडला. एका मित्राला तो सकंटातून धाववू शकला त्याने ही घडलेली गोष्ट चकूनसुद्धा आपल्या बायकोला कळू दिली नाही की त्याच्या वरत शिरलेला चोर त्याचाच एक मित्र होता

उदारता

अनुरूप देशाचा राजा अमंतपाठ हा वैष पाळटूय देशभजन करणारा निदाळा धमता त्याच्या मनात आले की अनतेचे सुख-दुख कसे काय आहे ते पाहून यावे. एकदा तो राजा एका मांढाच्या मत्कीतून जात असता त्याला एका चौथऱ्यावर एक बाई दुःखी अलंकरणानं बसलेली दिसली

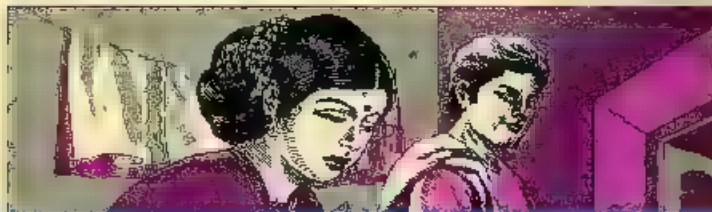
राजाला त्या बाईच्या दुःखाचे कारण काय आहे हे समजून घ्यायलाच होते, इतक्यात शंजाराच्या घरातून एक बाई बाहेर आली, तिन त्या दुःखीकडची बाईला विचारल-"शांताबाई, काय झाल ? तुम्हो इतक्या दुःखी का ?"

हे ऐकून शांताबाईच्या डोळ्यांत वऱू आले ती म्हणाली- पार्वतीबाई, काय मागू कितनीरी दिवसांनी मुलीमाठी ठिकण सांगून आले पण त्यांना हुडा

वगैरे काही नको होते. फक्त मला मरणाच्या खर्चाची चिंता वाटते आहे. निदान हजारभारासो रुपये तरी पाहिजेत पण ते तरी कोठून येणार ? अमस्त करीत आहे."

पार्वतीबाईला शांताबाईविषयी सर्व काही माहीत होते तिची मिळकत ती काय, त्यात लग्नाची मुलगी पदरी, त्यामुळे उबळ जवळ जवळर चितेनं तिला शासल होते.

पार्वतीबाई सहानभूति दाखवीत म्हणाली-"शांताबाई, मी सुद्धा सुसम्पन्न मुलीच्या लग्नाविषयी विचार करते तेव्हा मनात येते की जरी माझी एतत नाही तरी सुद्धां तुम्हाला काही ना काही मदत करावी पण कारण काय देशाची प्रार्थना करून त्याच्या जवळ दोन हजार रुपये मागावे व त्यापैकी एक हजार तुला द्यावे,

तुमची अहचण दूर होईल व लग्न पार पाडल आणि तुमची विता दूर होईल

ह्या दोघांचे बोलणे अंततः पाळ रानाने एकल ह्या दोघी जवळजवळ राहणा या गरीब कुटुंबातील आहेत असे थोड्या वाटले

दुसऱ्या दिवशी सकाळी उठल्याबरोबर पावंतीबाईने दार उघडले तर तिला दारात एक पुरचुडी बिसली, जवळपास कोणी नाही वसे पाहून आनवाच्या भरात ती पुरचुडी उचलून घरात गेली

थोडक्या वेळाने राजाचा एक शिपाई दवडी पिटीत आला- "रहत्यात येवांना कोठतरी दोन हजार रुपयांची पुरचुडी पडली आहे जर कोणत सापडली असेल

तर गावाबाहेर राजाचा मुक्काम आहे त्याच्या लष्कराच्या ती पुरचुडी आणून द्यावी राजा येथे ते बक्षिस देईल

पावंतीबाई ती रुपयांची पुरचुडी घेऊन राजाच्या तबूकडे गेली घडलले सर्व वृत्तात राजाला सांगून त्याच्यापुढे ती पुरचुडी ठवली राजा पावंतीबाईची खुशी करीत म्हणाला 'हे दोन हजार रुपय मी तुम्हाला ह्यानदारीबद्दल बक्षिस देत आहे घेऊन जा."

घरी परतल्यावर पावंतीबाई पडलेला सर्व वृत्तात गांताबाईस सांगून म्हणाली- "बाईसाहेब, आपण असे समजू या की हे रुपय ईश्वराच्या आणि राजाच्या कृपेमुळे आपणांस मिळाल आहेत ह्यांपैकी एक

हजार रुपय मी तुम्हाला देते, तुमच्या मुलीचे लग्न पार पडेल." असे म्हणत पावंतीबाईने एक हजार रुपय मोजून गांताबाईला दिले

गांताबाईला रुपयांची सोय झाल्याबद्दल बरे वाटले परंतु पावंतीबाईविषयी तिच्या मनात थोडे क्लिप्त उरले झाले. पावंतीबाईने मुलीच्या लग्नासाठी पैसे देण्याचे ठरविल्यावरच तिला ती पुरचुडी मिळाली आहे. म्हणजे रुपय मिळाले हे माझ्या मुलीचे भाग्यच समजावयाचे

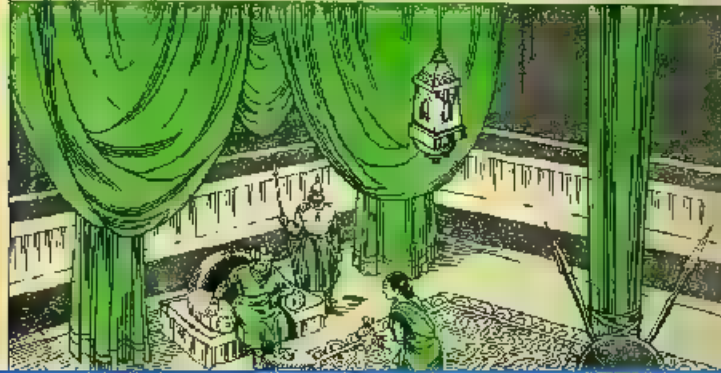
अज्ञाप्रकारे रुपयाच्या आशाने गांताबाईच्या मनात नाही नाही त्या गोष्टी वेळ लागल्या त्याच दिवशी पावंतीबाई मागील घरी विहिरीवर पाणी भरवण्यास गेली

आहे हे पाहून गांताबाईने पावंतीबाईच्या घरात मांजराच्या पावलात प्रवेश केला आणि ती रुपयांची पुरचुडी घेऊन रुपचाप पसार झाली

पावंतीबाईने जेव्हा पेटो उघडून पाहिले तेव्हा तिला ती पुरचुडी दिसली नाही. तिला फार वाईट वाटले. तिन हे गांताबाईला जाऊन सांगितले

गांताबाई चिंत्तित होऊन म्हणाली- "भागबाई, हा काम अन्याय ? मी माझ्या मुलीच्या लग्नाचा खर्च कसा तरी भागवीन, तुम्ही हे हजार रुपय घेऊन जा "

"असे काय म्हणता, असे काय म्हणता मुलीचे लग्न तर टाळता येणार

नाही एक हजार रुपयांनी काय माझ दारिद्र्य थोडेच जाणार आहे' पावंतीबाई म्हणाली

शांताबाईचे पावंतीबाईच्या घरात चुपचाप येण व रुपयांची पुरवूडी घेऊन जाणे, राजाचे दोन शिपाई पाहू यावर होते त्यांनी पाहिले होते काही वेळानंतर त्यांनी शांताबाईच्या घराची झडती घेतली तेव्हा त्यांना लगे दोन हजार रुपयांची पुरवूडी मिळाली शांताबाई व पावंतीबाई बांस शिपाई राजाकडे घेऊन गेले. राजा पावंतीबाईला म्हणाला-“मी तुला दोन हजार रुपय दिले होते. हे दोन हजार रुपय शांताबाईच्या घरात शिपायाना मिळाले आपलांत मैत्रीचे सांग करून शांताबाईने पावंतीबाईचा विश्वास वात केला. म्हणून शांताबाईस शिक्षा करतो”

शांताबाईचा शरकाव उडाला आणि तिने अपराध कबुल केला ह्यावर पावंतीबाई म्हणाली महाराज आपल्या शिपा

यांची यात बूक आहे. मीच शांताबाईला मुलीच्या लग्नासाठी एक हजार रुपय देण्यावे ठरविले होते, पण तेवढ्याने तिचे काय मागणार नाही असे वाटल्यावरून मीच तिला दोन हजार रुपय देऊन दिल्या मदत केली”

राजाला हे कळून आले की, पावंतीबाई शांताबाईची चूक लपविण्यासाठी स्वतः सोढे बोलून आहे. राजाने पावंतीबाईच्या ईमानदारीची आणि उदारतेची प्रशंसा केली, या दोन हजार रुपयांच्या बरोबर थापली एक हजार रुपय तुम्हाला बक्षिस म्हणून देत आहे. हे सवे रुपये तुम्ही आपल्या जवळ ठेवा आणि शांताबाईच्या मुलीचे लग्न पार पडल्यावर शांताबाईच्या मनातील दुष्ट हेतू दूर करण्याची जबाबदारी तुमच्यावरच टाकीत आहे

पावंतीबाई राजाका नमस्कार करून घरी यावयास निघाली दिल्या पाठोपाठ शांताबाईपण पश्चात्तापान भजन खाली बालून निघाली.

दासीपुत्र

ब्रह्मदत्त काहीच्या राज्यावर राज्य करीत असता बाबिमहोदानी एका श्रीमंत घरी अवतार घेतला लग्नाचे वय झाल्यावर त्याचे लग्न झाले काही काळ लोटल्यावर त्यांना एक मुलगा झाला त्याच दिवशी त्या घरातल्या दासीला मुद्दा एक मुलगा झाला. त्याचे नाव कटाहक असे ठेवण्यात आले.

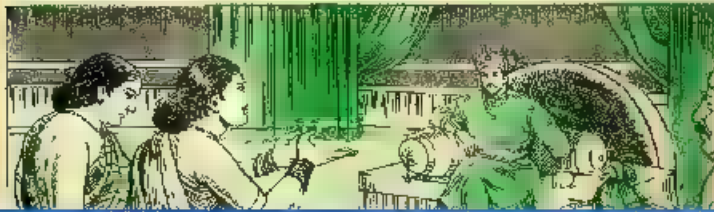
श्रीमंताचा मुलगा व दासीपुत्र कटाहक दोघांचो वाद हळूहळू होत गेली श्रीमंताचा मुलगा विद्याभ्यासासाठी जाई तेव्हा कटाहक त्याची पाठी व पुस्तके बगेरे घेऊन जाई ओवा ओवात श्रीमंतचा मुलगा जे शिकत गेला तसाच कटाहक मुद्दा अगत्यास शिकत गेला

हळूहळू कटाहकला सुशिक्षित व हुशार म्हणून प्रशिद्धी मिळू लागली. म्हणून त्याला एखाद्या नोकरीसारखे राहण बरे

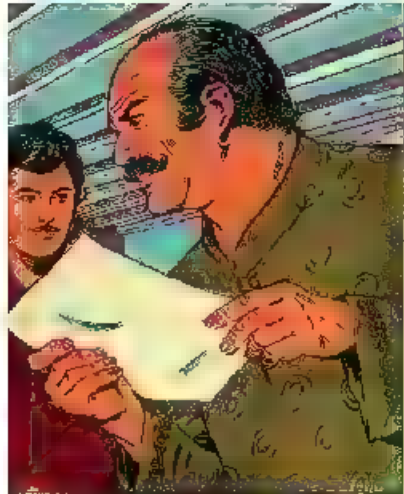
वाटेमासे झाले आपण आपल्या विद्वत्तेला अनुकूल असे समाजाने स्थान प्राप्त केले पाहजे म्हणून त्याने एक उपाय करण्याचे आपल्या मनाची ठरविले

काहीपासून काही काम अंतरावर प्रसंगत तावाच्या देणेत बाधितवाचा एक लहान धोडा मित्र रहान होता. त्याच्या नावे कटाहक ने एक पत्र लिहून खाली बोधि-सत्वाची सही केली घबारीक मजकूर असा होता.

मी आपल्या मुलाला आपल्याकडे पाठवीत आहे आपण परस्पराने नाते जमवून द्यावे असे मला वाटते म्हणून आपण माझ्या मुलाशी मुलांचे लग्न करून देऊन माझ्या मुलाला स्वतः कडून ठेवून द्यावे मी फुरसत काढून आपणांस भेटायला येईन असे पत्र लिहून कटाहकने मालकाची सही केली व खाली त्यांची माहोर सुद्धा

लावली नंतर मालकाच्या तिजोरीतून त्याला हवे होते तेवढे पैसे काढून घेतलं आणि प्रत्यंत देशी निपुण गला तेथं त्यां लक्षाधीश मित्राला भेटून ते त्याने पत्र दिले

लक्षाधीश मित्राने पत्र वाचले व त्याला आनंद झाला. त्यानं एका चांगल्या मुहूर्तावर आनंदानं कटाहक बरोबर आपल्या मुलीचे लग्न करून दिलं

थव्हां पासून कटाहकच्या सेनेला अनेक नोकरचाकर हजर राहू लागलं त्याला अधायला दररोज पंचपक्वानं वेळ लागली तो पुष्करामास झुडून गेला. तरी तो दररोज विभूत म्हणू लागला- 'काय पण

हा प्रत्यंत देश आहे यवोक लाकाना मध्यता म्हणजे काय असने हे मुढा कळतच नाहीमिं दिसतं आहे हे काय जवण शाक ? आणि ही काय नरुनं झाली ? असला रंगडपणा व रानटीपणा कोठे पुर्वी पाहिला नाही

कटाहक बरेच दिवस न दिसल्यावर बाधिसावना त्याची काळजी वाटू लागली. कोणाळा तो कोठं गेला होता, माहीन नव्हते म्हणून त्याच्या बोधार्थ बोधिमत्याने चारी दिवसांना नोकर पाठविले, त्यापैकी एकाने अत्यंत देशत आऊन ह्या बोस्टीचा बोध लावला की कटाहकनं आपले नाक बदलून एका लक्षाधिसाच्या मुलीशी लग्न करून घेतले आहे आणि तो स्वतःला काळीच्या कोठल्या तरी श्रीमंताचा मुलगा असल्याचं सांगत होता.

ते ऐकून बोधिसावना फार बाईट वाटल ते स्वतः कटाहकला घेऊन घण्यासाठी प्रत्यंत वंशाकळं निघाळ बाधिसाच्या स्वतः येणार हे कळल्यावर कटाहकची घाबर-गुदीच उडाली. प्रथम त्याने पळून जाण्याचं ठरविल. मी जन्म केल्याने आपलंच नुकसान होईल व कोणत्याही प्रकारचा फायदा म्हणार नाही असा विचार करून त्याने आपल्या मालकाला खरी बोष्ट सांगून टाकण्याचे ठरविल

बांदोबा

आपल्या मालकाकडून लक्षाधीशांना सर्व कळण्यापूर्वीच त्यांना स्वतःच सर्व सांगून मांकळं बहावे इ त्याची माफी मागवी असेही त्याने ठरविल

परंतु आपल्या मालकाबरोबर नोकरा-सारखे वागणाना पाहून सर्व आपल्या मित्रांनी नाही त्या शका करू लागतील असा विचार करून तो स्वतःच आपल्या नोकरांना म्हणाला- "मी इतर लोकांच्या मुलासारखा नाही मी आपल्या नडिलांना देनासारखे माततो. माझे बडोळ जवाबला कसके म्हणजे मी त्यांना पेर्याने वाग घालतो त्यांना शाणी वगैरे काही लाभत्यास स्वतः आपून देतो " या शब्दात तो त्यांनी स्वतःच नोकर माफीत काम कसे केले जाते, हे सांगितले

त्यानंतर कटाहक आपल्या सामन्याला जाऊन म्हणाला- "माझ बडील घेत आहेत मी त्यांना आपायला बोडा पुढे जाती आर्ण घडून यती "

लक्षाधीश हासयाने होकार दिला कटाहक बोधिसावना नगरा बाहेरच बसला, त्याचे पाच धरून आपल्या कुल कमांडहेल पडवानांत वयक्त केला आणि क्षमा मागून या सकटातून वांचविण्याचं विनंती केली. बाधिसावनांनी त्याला अभय दान दिल त्यानंतर कटाहक बोधिसावना-

बांदोबा

बरोबर आपल्या सामन्याच्या घरी निवून गेला

लक्षाधीश मित्र बोधिसावना भेटला त्याला मित्र घरी आल्याबद्दल परमानव झाला. म्हणाला- "तुमच्या इच्छे प्रमाणं माझ्या मुलीचे लग्न आपल्या चिरजीवाशी करून दिल "

बोधिसावनांनी प्रनाथे सुभाधान शाल्या-सारखा अभिनय केला आणि कटाहक जवळ स्वतःच्या मुलाशी बोलतात तसेच बोलल त्यानंतर त्यानी लक्षाधीशाच्या मुलीला बोलावून विचारले- "मुली माझा मुलगा तुझ्याशी योग्य प्रकारे वागतो की नाही ?

३३

ती म्हणली- 'त्याच्यात तशी कोण-
त्याही तऱ्हेची उणीव नाही, परंतु त्याचा
उत्तमोत्तम पदार्थही रुचकर वाटत नाहीत
सचपत्त्याचे कांढले तरी खात काही तरी
दोष काढतातच. यांना कोषकाण्ठ्या
प्रकारचे आणि कशा प्रकारचे पदार्थ
आवडतील हेच मला कळत नाही '

हाय तो असच आपल्या घरीयुद्धा
खाण्यापिण्याच्या पदार्थात एक न एक दोष
काढून घरातील लोकाना वास्तव हेत असे
म्हणून खायाला बसनाय तो त्यात काही
दाखवू लागला की तू मी सांगतो तो
इलोक म्हणत जा मी तो इलाक तुला
लिहून देतो तू तो पाठ करून ठेव, तू तो
म्हण, म्हणजे तो दोष काढण्याचे सोडून
देईल तू जे वाढशील ते आनंदाने खाईल'
असे सांगून बोधितत्वांनी तो इलोक लिहून
दिला

त्यानंतर बोधिसत्त्व नाशीला परतले ते
निघून गेल्यावर कटाहक जास्तच शफारत
तो आस्तच तक्रारी करू लागला तो

प्रत्यक्ष खाऊ पडावेत काहीना काही दोष
कावू लागला

एके दिवशी त्याच्या तोंडून तक्रार
एकदाच त्याच्या बायकोने हा उल्लेख
म्हटला -

"बहुपि सो विकल्पेय अंडम्

जनपद गतो,

अन्वागतान् दुसंय भुज

भोगं कटाहक'

कटाहक अनेक प्रकारे शिव्याशाप खाऊन
परस्थानी दुसऱ्याची निंदा करीत सर्व प्रकारे
सुखीय भोग ग्रहण करीत आहे

कटाहकाच्या बायकोला या इलाकाचा
अर्थ माहीत नव्हता. परंतु कटाहकला
मात्र चाटले की त्याच्या मालकाने आपल
नाव आपल्या बायकोला सांगून सर्व रहस्य
स्फोट केला आहे

त्यानंतर पुन्हा कधी अन्वागत कोणत्याही
पदार्थाकाला पावे ठेवली माहीत उल्लेख
आनंदाने सर्वे खाऊ लागला आणि सुखा-
समाधानाने राहू लागला

हल्ला-प्रतिकार

सहाय्य सतकाल म्हमद पैगबराने जी
मदीन श्मं स्थापन केला तोच इस्लाम
विशेष भटक्या जाकील इस्लाम
सताने ऐक्य स्थापन केले म्हमद
पैगबरानंतर इस्लाम धर्माने जे आशिये
कारी गुरुष होते त्यांना खलीफा
म्हणत त्यांनी अनेक देश जिंकले
हिदुस्थान जिंकण्याची महत्वाकांक्षा
पण होती

त्यासाठी एक चांगली संघी चालून
आली असेही निघून सिध्द प्रताप-
शक्तीच्या समुद्रालगतच्या किनाऱ्यावर
जाणारी जहाजे पाहण्याची जल्दी त्या
जहाजात लकण्या राजाकडून मिळा-
त्या भेट वस्तू इराक मधील खलीफाचा
प्रतिनिधी बल वजाज गाच्यासाठी
जेथ्यात नेत होत्या

त्यावेळी सिध्द प्रदेशावर दाहिर नाकाचा
राजा राज्य करीत होता खलिफाचे
दाहिरला या भेटवस्तूची किंमत
सरायला मागितले त्याला नकार
देऊन दाहिर राजाने कळविले की
पाह्याच्या हल्ल्याची त्याचा किंवा
त्याच्या राज्याचा काही एक संबंध
नव्हता जहाज सुरक्षितपणे नव्याची
जवाबदारी पोलीस स्वतःच होती

ते उत्तर मिळाल्यावर अज तुनाज्याने
सिधू राजबाबूवर मोठ्या सैन्यानिशी
स्वसं केली देवासच्या रणांगणावर
भयंकर युद्ध झाले दाहिरला या युद्धाची
कल्पवाही नव्हती म्हणून तो तयार
नव्हता तरी त्याने निकराची अडाई
नवून धरून त्याच्या गदाधन केला त्या
मुळाव त्याच्या धुर शरदारांना जीरवले
भात झाले.

अशा अवघड परिस्थितीतही दाहिर
राजांनी धीर व साहस दाखवून युद्ध
केले परंतु तो जखमी झाला आणि
त्याला त्याने स्वयंभक्त सैनिक चोर
वाटेने किल्ल्यात घेऊन गेले परंतु तेथे
पोचल्यावर दाहिर मरण पावला
त्याची राणी शोक करीत नयनी राही.
तिने खडा धारणा केली

परामबाकी शर्त काढल्यावर अज
हलाच निडला. त्याने खतीफाकवळ
मदत मागून भाट सैन्य उभं केले आणि
आपला जावई महंमद बिन कासिम
थाला सेनापती नेमले कासिम धुर
होता व युद्धकालही होता. त्याने
दिवार पुन्हा स्वारी केली

किल्ल्याच्या बुरुजावर उभी राहून तिने
आपल्या सैनिकांना प्रोत्साहन दिले.
असा तऱ्हेने तिने धरून इस्मा फाही
काल अडविला. परंतु धन असंख्य
होते आणि ते किल्ल्यात शिरले.
राणीने सैन्याला प्रोत्साहन देऊन खडप
व वेसात भिजविलेल्या वस्तू पेटवून
धातुवर आतडिला

धन बोधी काका कोटात तामक एका
सामंताना कासिमने फिर ककून
धनने कोटातले खोटा प्रचार सुरू
केला की दाहिर राजाना पराभव
हाणार असे ज्योतिष्यांनी भविष्य
वर्तमान आहे. म्हणून दाहिरास
सैन्याचा उत्साह धग झाला काही
सुरक्षा शक्ती फिऊर झाले.

परंतु महसुस किल्ल्यात शिरले व
एकासामंत एका दमावरीवर अधिकार
केले त्याने आपला पराभव निश्चित
असल्याचे राणीने ओळखले व ती
जून पुढील स्त्रियांचेवर एका दाम
जान बली व त्यांना आय लावली
किल्ला घालून सर केला तेव्हा त्या
जानगीत असोभित स्त्रियांचे देह व
अचूला पहायना मिळाले

विजयी कासिमने बाकी नाबखारिपके पीस हुवार लीकांना गुलाम करुन इराक देशांना पराजय, त्यांत दाहिल राज्याच्या इत लहान मुली सुद्धा होत्या. कासिमने खलीफाला त्या भेट म्हणून दिल्या

ह्या दहिल राज्याच्या पाहून खलीफाने त्याच्याशी लग्न करून घेण्याचे ठरविले परंतु त्या राजकन्यानी कासिमने त्या पूर्वोक्त त्यांच्याशी विवाह केला असल्याचे सांगितले ते कळल्यावर खलीफा संतापला व त्याने कासिमला एक कातड्याच्या पिशांकाल काढून समोर हुजूर करायला संसिकाना हुकूम केला

सैनिक कासिमला कातड्याच्या पिशांकाल घेऊन घेऊन गेले असता तो पाठोपाठ गुडमळून सरण पावला ते कळल्यावर दाहिलच्या मूर्खीनी खलीफाला कासिमने त्याच्याशी हा गोष्ट खोटी सांगितल्याचे कळविले त्याने आमच्या वजिलांचे राज्य नष्ट केल्या-बद्दल आम्ही त्याच्यावर असाप्रकारे सूड जगवला तेव्हा संतापून खलीफाने बांधीता अश्वेत परण्याला सिद्धा केला

दुःखी कण्ठी

मोहमजुरी केलून पोहं परशाम्या राधोबाला दुःखी कण्ठी पाहून त्याच्या मित्राने -विठोबाने त्याचे कारण विचारले

"काय सांगू, मित्रा' माझे मालक मला जी मजुरी म्हणून घेतात ती माझ्या रोजच्या जेवण-खाणास पुरेशी नाही जर तुम्हा सारख्या मित्राने माझ्या मालकाकडे माझ्यासाठी जवळ टाकला तर कुवांरित मालक मजुरी घाडवून वेष्ट्याची शनयता बाहेर कृपा करून माझ्यासाठी एवढे कर ज्यामुळे तुझ्या पत्नी पुण्य पडेल. जेवणखाण तुझ्यामुळे शरीरातें साकलव जाली नाही. म्हणून कामावर जाणे ही श्रंढ करावे लागत आहे." राधोबा अवदी विनयपूर्वक म्हणाला

हे ऐकून विठोबाने राधोबाच्या मालकाशी बोलणे करून एक दिवस त्याची मजुरी घाडवून घेतली

मजुरी घाडवून मिळाल्यानंतरही राधोबाला दुःखी कण्ठी पाहून आश्चर्य वाटले आणि त्याने त्याचे कारण विचारले

विठोबा, काय सांगू? कधीही कामाला खाडा करू नये असे वाटते, पण खाडा केला तर नुकसान होईल हेच विता करण्याचे कारण." राधोबाने उत्तर दिले

मुखपणा अंगाशी आला

एका खेड्यांत शंभू नांवाचा एक गरीब युवक रहात होता. त्याच कोणी खरो-सोयरे नव्हते. शिवाय स्वतःचे पोट भरण्यासाठी कामघडा करण्याची पण त्याच्या अंगी कुठत नव्हती.

एक दिवस बावातोल म्हातारी मंडळी, एका पिंपळाच्या जाडाखाली रात्रीच्या वेळी जमली. इकडच्या तिकडच्या गप्पा गोष्टी करीत होत्या.

गप्पा मारता मारता त्या गरीब युवका-विषयी पण चर्चा सुरू झाली. त्या सर्वांनी ठरविले की याला काही तरी उद्योग मिळवून देऊ. त्याच्या पोटापाण्याची व्यवस्था लावायचे हे आपणा सर्वांचे कर्तव्य आहे.

दुसऱ्या दिवशी त्यांनी संभूला बोलावून सांगितले की रोज प्रत्येक घरी एक कावड पाणी भरावयाचे. शंभर घरी रोज पाणी

भरले पाहिजे. या बटुल पोश कोणीतरी जवाबदास आवेल आणि सर्वे देव मिळून तुला एक घर पण बांधून जण

शंभू ठरल्याप्रमाणे त्या शंभर घरी काव-डीत पाणी बळ लावला, यांत त्याचा संबंध दिवस जाऊ लागला.

अधाप्रकारे पुष्कळ दिवस झाले. एके दिवशी रात्री ते सर्व म्हातारे पिंपळाच्या पारावर बसून गप्पागोष्टी करीत होते. ह्यावेळी शंभू दूर बसून ह्या गप्पा ऐकत होता.

त्या गांवातील जुन्या शिवालया विषयी गप्पा चालल्या होत्या. एक म्हातारा म्हणाला की या शिवालयांत एक शिलालेख आहे व त्यावर काही वानपे लिहिलेली आहेत. ती वानपे म्हणजे 'जो कोणी ह्या शिवालयावर एकसपन्नास घागरी पाण्याचा अभिषेक करील तो राजा होईल'.

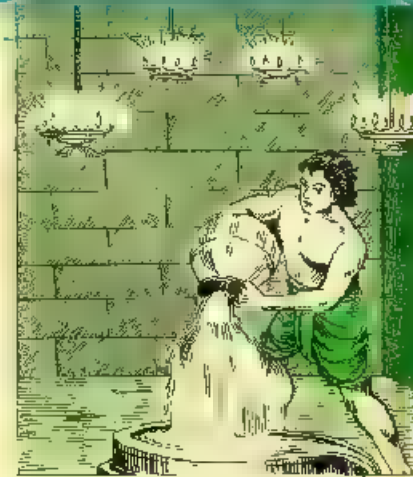
त्या म्हाता यापैकी एकान म्हणून की ह्या शिलालेखाची गोष्ट अगदी खोटी आहे. निव्वळ लोकांची दिशामूल करणारी आहे.

तो म्हणून म्हणाला "जर दीडश घागरी पाण्याचा अभिषेक करून कोणी राजा होत असेल तर प्रत्येक जण राजा होण्याचा प्रयत्न करील व राजा होईल."

काही वेळ या विषयावर वादविवाद सुरू झाला आणि सर्वांनी ठरविले की ही गोष्ट अगदी खोटी आहे. लोकांचा फसवणूक करणारी गोष्ट आहे.

ह्या सर्व विवाद शंभूने ऐकला. त्याला रागी जाय आली नाही तो विचार काय लागला-"ह्या शिलालेख खोटा कसा असू शकेल? या म्हाता यांच्या अंगी दीडशे घागरी पाणी आणून अभिषेक करण्याची ताकत नाही म्हणून हे लोक असे म्हणत आहेत व या शिलालेखाची यद्दा करीत आहेत."

सरते संघटी शंभूने विचार केला-"माझा धंदवा पाणी भरण्याचा आहे तर मग आणखी दीडश घागरी भरून पाणी आणून शिवालयावर अभिषेक करणं हे अवघड काम नाही. शिवाय अभिषेक केल्यात राजा होईन नाहोतर निदान शंकराची सेवा केल्यावरून पुण्य तर

मिळेल." असा विचार करून शंभूने अभिषेक करण्याचे ठरविले.

दुसऱ्या दिवशी सर्व शंभर घागरी पाणी भरल्यानंतर शंभूने शिवालयावर अभिषेक करण्यास सुरवात केली.

एकदा जालीस घागरी पाण्याचा अभिषेक केल्यावर त्याच्या हातात समोर काजके चमकू लागले. थकल्यामुळे पांश लठपटू लागले. तरी सुद्धा त्याने निर्धार केला की आता फक्त दहात घागरी पाण्याचा अभिषेक शिलालेख राहिला आहे, तो पण पुरा करू या, जरा सावकाशपणे केले म्हणजे झालं परंतु पुढील आठ घागरी पाणी आणी आणी पर्यंत तो चांगलाच थकला.

धापा टाकीत त्याने एकदा शिर्वालगाकडे पाहिले आणि पुन्हा स्वतःला पाहू लागला.

तो विचार करू लागला: "एकदा अदृष्ट झालीस धागरी पाषाचा अभिषेक केल्या-नंतर मुद्दा त्याला राजा होण्याची काहीच लक्षण दिसली नाहीत तेव्हा त्याला वाटले की हे महातरे जे म्हणत होते शिलालक्ष खोटा आहे, ते खरे असले. तरी पण उरलेल्या दोन धागरी पाणी आपण जमिनीक पुरा केल्या. यातून काही झाले तर झाले नाहीतर हे शिर्वालिंग कुठून जाईल यावर गांवातील लोक मला शिर्वा देनात किंवा काढ करतील असा विचार मनात आणून रागाच्या अशा दोन धागरी पाणी आपण त्यांना शिर्वालगावर ओतले.

शिर्वालगावर दोन धागरी पाणी ओतल्याबरोबर शिर्वालगाचे दोन भाग झाले व मधून एक त्रिशूलधारी शंकर प्रकट झाला. शंभू हे पाहून थरथर कापू

लागला. शंकराने रागाच्या भरत शंभूस समकविल.

"अरे शंभू तू मूर्ख आहेस, जगदी बुद्ध आहेस बुद्धिताने काम आहे की जे काही काम करावयाचे ते थंडापूर्वक आणि भक्तिभावाने करावे आणि त्यानंतर फळाची आशा करावे, परंतु तू आपल्या मूर्खपणामुळे केलेल्या कामाचे फळ मिळवू शकला नाहीस, जर उरलेल्या दोन धागरी पाणी भक्तिपूर्वक ओतल्या असल्या तर त्यांनीने राजा झाला असतात! आता तू मधून चुपचाप जायला हो."

हे सर्व झाल्यानंतर शंभू खरमेने मान झाली घालून शिर्वालगासून वाहिर जाणार होता, तेवढ्यात नेपोल शिर्वालिंग व शिलालक्ष अदृश्य झाले.

शंभूने गांवातील त्या म्हाताऱ्यांना ही गोष्ट सांगितली, त्यांना आश्चर्य वाटले सर्व शिर्वालगाकडे पळून पहातात तर काय खराखरच शंभूने सांगितल्याप्रमाणे शिर्वालिंग व शिलालक्ष नाहीये झालेले त्यांना दिसले.

मोठी रेव व लहानरेव

रघूकाका यांनातसे एक सुशिक्षित सामान्य स्थितीचे गृहस्थ होते. त्यांचा दोन मुलगे होते. मुलं लहान असता रघूकाका फळाबाबर एक रेव काढून कुबेरना म्हणत ही रेव गुप्तायची नव्हती आणि ही लहान करून दाखवा पात्र. तेव्हा घाकट्या मूलांने त्या रेवशेजारी एक लॉ रेव काढली व पहिली जडान असल्याचे साबित केले.

मुलं मोठी झाली रघांची जय झाली आणि निरनिराळी वां माडघाले घेऊन ती राहूही लावली. रघूकाका पेन्शन घेऊन आपल्या घोरल्या मुलांकडे वेळून राहू लागले. सायबासुनांचं रोख चालू असलेलं मांडण जाहून रघूकाका घाकट्याकडे घेऊन राहू लागले.

परंतु तेवेदींजाल त्यांना तुळ लागते नाही आकटी वृत्त लागूतास-याची फिकोर करील नसे. शेवटी मुलां व मुलंने पिळून त्या बापांना घरात राहूच नकोसे करून सोडले. प्लूटून रघूकाकांनी घोरल्या मुलांकडे पुन्हा किंवाळ हलविले, त्यांच्या घरीच जास्त सुद्धं मिळत असण्या भासने.

त्यानंतर रघूकाका यांचाच्य मित्रांना सांगत-"माझा मोठा मुलगा आणि हूय म्हणजे रत्न आहेत रत्नं. माझां दोघां म्हाला-यांना सांभाळून आहेत कोणत्याही गोष्टीची कमता आमू देत नाहीत. जगदी आनंदाने राहतात बाहो!"

ते कानावर आल्यावर मोठा मुलगा वडिलांना एकदा म्हणाला-"बाबा! त्यात मोठेसे ते काय हो? एका रेवसमोर दुसरी लहान झाली त्यात नवल ते काय?"

चलाख भुते

सदाशिव घाई करीत होता. ता त्याच्या बायकोला म्हणाला- 'अग पार्वती, जरा धाटवतं बघे की! गाडीवाला उशीर झाला म्हणून ओरडतो आहे!'

खरं बोलायचं म्हणजे पार्वतीला तो प्रवास नको होता तरी सदाशिव ओरडतच होता- 'तू म्हणजे एक हुंदूबाई आहेस! आज बापण जहूराच्या गाडी गेलंय पाहिजे.'

तुझ्याच दिवशी त्यांच्याच गाडी त्यांच्या मित्राच्या बहिणीचे लग्न होते गावात राहिला असता तर कोणती तरी भेट किंवा कापड विपड बाबे लागले असते. ती व्यर्थ खर्च टाळता आला तर टाळण्याच्या हेतूने दरगावी निघून जाण्यासाठी सदाशिव घाई करीत होता त्याने आपल्या मित्राकड मिरोप वाडला की सायत्याची तन्हेत एका-एकी बिचकट्यामुळे बायकोबरोबर सासुर-बाडी जावे कायत आहे

पार्वतीला ते मुळीच आवडले नाही सदाशिव तिची समजूत घालण्यासाठी म्हणाला 'परवाच आपल्या लग्नाला एक वर्षं पुरं होत आहे. खहूरांतल्या बाजारांतून नवीन लुगडं तुला घ्यावे म्हणतो! इकडे लग्न होऊन जाईल तो पर्वत!'

पार्वतीला ते कसे आवडणार? कारण त्यांच्या लग्नात त्याच मित्रान चांदीचे ताट भेट म्हणून दिलं होते. पार्वतीने नमन्याला त्या गोष्टीची मांडवण करून दिली

'तू म्हणतेस ते खरं आहे की त्याने आपल्या दोघांच्या लग्नात चांगली भेट दिली होती परंतु माझ्या बहिणीच्या लग्नात त्याने काय दिलं गे?' सदाशिव चिडक्या स्वरान म्हणाला

तुमच्या मित्राला आपल्या या अवासाचे गुपित कळलं तर त्याला काय वाटेल?' पार्वती म्हणाली

'तो वाहे मूले! सदाशिव आपल्या हुशारीच्या घमंडीत म्हणाला

देवटी सध्याकाळच्या सुमारास दोघ गाडीत बसून निघाली उजाडप्यापूर्वी शहरात पोहोचू असे त्यांना वाटत होते परंतु अर्ध्या वाटेवर पोबे पोबे तो जोराचा पाऊस पडू लागला. पावसाची झड गाडीत संत होती. दोघ नवरा बायको जोलोचिव झाली इतक्यात गाडीचं एक चाक रस्त्याच्या बाजूच्या खड्ड्यात कतलं आणि त्या पाठीपाठ बॅलाचा पाय घसरून ती सुद्धा काळी बसला

गाडीवाल्याने खूप थय ककन बॅलाला उभं केलं, परंतु एक पाय लगडा झाल्या-मुळे बॅलाला पळता येईना. गाडीवाला जिवन आजून सदाशिवाला म्हणाला 'मालक! गाडी पुढं जाणे बातां जक्य नाही समोर झाडी दिसते आहे, तिच्या पलोकडे एक खडसाव आहे, तथे राव काता. पाहिज तर गाडी कांज अथेच या म्हणज झालं!'

नाहलाज म्हणून सदाशिव गाडीतून उतरला व बायकोला घेऊन झाडीच्या विसनं चालू लागला जोडे अंतर चालून गेल्यानंतर विजच्या ककचकट्यात काही पारं दिसली परंतु तोंकपेत अर्बो राव उलटली होत 'त्या कीकळी' दिसत नव्हता.

सदाशिव रस्त्याच्या बाजूला एक जुनाट पडकं घर दिसलं त्याच्या चौथऱ्यावर बसून बायकोला म्हणाला 'रात्र येथेच काढू या.'

पार्वतीने लोकांच्या तोंडी ऐकलं होतं व गोष्टीत बाबलही होतं की जुनाट ओसाड घरात भुत राहतात म्हणून रात्र त्या घरात काढण्याची श्रेष्ठ एकताच तिच्या अगाचा घरकाप उडाला

ती हलक्या आवाजात म्हणाली 'मी कित्येकांच्यार तोंडी ऐकलं आहे की भुते असाच घरात राहतात!'

ते एकून सदाशिवानी मुद्दा घावर गुडी उडाली परंतु बायकोसमोर आपली मंज काली होऊ गये म्हणून खंडित दाखवून

म्हणाः "भुतांची भीती आपल्याला नाही वाटत बुवा! मी भुताचा मारण होम केला आहे! बत्तीस भुतांना जिवनीत पुरून टाकले जाई मला पाहल्याच भूतं..." असे म्हणत असताच सदाशिव भडकला आणि ओरडला

"ओरडून सांगण्याची गरज काय की तुला पाहल्याच भूत पळून जातात म्हणून! तुझ्या गप्पा आम्ही खरे ऐकल्या तुला वाटलं का तुझ्या ओरडण्याने आम्ही म्हाकां आणि वयून पळून जाऊ? पुराण तो सचकर आखण एकून आम्ही सुद्धा ओरडणार होना, पण आमची बोवडोव बळली" मुनं म्हणाली.

भूत पाहून पार्वतीला कापरंच भरलं सदाशिवान्या घशाला कोरड पडली तरी त्याने वाडस करून व रामाचा आव आपून भुतांना विचारले "काय रे! तुम्ही मला काय समजलात? माझ्या समोर घायकी तुम्हाला हिमलच कशी झाली?"

'मालक, बायल्यावर असे रागावू नका! आम्हाला मारण होय करून ठार करू नका आम्हाला आपल्या वाटने पळून जाऊ द्या! एका भूताने विनवणी करीत विचारलं'

"आम्हाला जिवानिची सोडा आम्ही आयुष्यभर आपलं गुणगान करू" दुसरे भूत म्हणाल

तेव्हा सदाशिवला वाटलं की ही भूत अगदी भोळी व मूर्ख दिसत आहेत तो बरडावून म्हणाला-"माझ्या दुष्टीय न जे भूत पडते त्याला मी जिवानिची सोडणार नाही माझलाज, माझी ती जूनी संवय आहे, मी कोणाला सोडणार नाही

"फक्त आजची रात्र तो मदत विसरा आमच्याकड दयेच्या नजरेन पहा या बटल आम्ही जवळ जवळ सोन राखून ठेवले आहे न सर्व तुम्हाला वंऊ भुतांची पाया पडून विनवती केली

सदाशिव मनातल्या मनात खूप जाला परंतु वरकरणी कठोर आवाजान म्हणाला

आदोबा

'बोला, कोठे ठेवलं आहे, तुम्ही ते सोने लपवून! मला सोन्याची गरज नाही परंतु तुमची कीद आली म्हणून विचारले

"मालक, तुम्ही उदार दयाळू आहां, चला आमच्याबरोबर!' अस सांगून भूत जाऊ लागली

सदाशिवसुद्धा त्यांच्याबरोबर निघाला. पावंतो पावकून जाऊन म्हणाली-"तुम्हाला वेडवाड तर नाही लागल? तुम्ही मला एकटीला येथे सोडून त्या भुतांच्या भागे निघालात काय?"

'अग, वेडे, तू थोडावेळ यथे बसून रहा ही भूते मूर्ख दिसत आहेत! मी हा आलोच परत, संताना पुष्कळसे सोने घेऊन येईत तुझ्या नशिबी सोन्याचा कवरपट्टा

लिहिलेला आहे कपाळावर लिहिलेले कोणी पुसू शकेल का?" असे सांगून सदाशिव भुतांच्या सापोभाग दिवून गेला.

भूत सदाशिवाला घेऊन गेली तेथे जमिनीवर गालिचासारखं मऊ मवत जग-वलेले होतं. आगोबागी मांढरी झुडपसुद्धा होती. ती म्हणाकी तुम्ही येथे खणून पहा मिळाल तेवढं सोनं घळन जा, तुम्हाला उचलून नेवलेल तेवढं! तुम्ही आम्हाला जीव दान दिलं आहे आम्ही तुमच्या या उपकारापासून कधी उतराई होणार नाही"

असे सांगून भूते अदृश्य झाली. सदाशिवने एक अणकुचोदार फांदी सोडून घेतली व तिच्या टोकाने जमीन खणू लागला दोन अडीच फूट खणल्यावर

थ्याला एक सोन्याचं नाणं सापडलं. ते बाजूला ठेवून तो हाताच्या बोटांनी भूत-भुशित जमीन खणू लागला. थोड्यावेळान त्याच्या हाताला सोन्याची नाणी लागली. थोड्या वेळान सदाशिववाजवळ सोन्याच्या नाण्यांचा एक डीग झाला. तरी सदाशिव लोभाला बळी पडून जमीन उकरीत राहिला. इतक्यांत हा प्रश्न ऐकून तो चकित झाला. कोणी विचारीत होता "कोण आहे तो? येथे काय खणतो आहे?"

सांपडत उजाडू लागले होते. प्रश्न विचारणारा गावाचा पाहरेकरी होता. सदाशिवन वटादीशी खाद्यावरण उपरण त्या नाण्यांवर टाकले. पाहरेकऱ्यांपैकी एकाने ते उपरणे बाजूला साधून पाहिले आणि चकित होऊन ओरडला किंगकड पाहूच सदाशिवाला चक्कर आल्यासारखा झाला. राजभर ती सोन्याची नाणी आहेत असे समजून तो आनंदाचे नाचत होता. खरोखरी ते हाडाने चुकडे होते. तो खरोखरी त्याबेळी समजताच होता. त्याने

खणली होती ती जागा जुन्या काळातली कोणाची तरी समाधी होती.

त्यानंतर पाहरेकऱ्यांनी सदाशिवाला अटक करून गावाच्या पोलीस पाटलासमोर उभे केले. पार्वती दुरून हे सर्व पहात होती तिने डोळ्यात पाणी आणून सर्व रडकथा पाटलाला सांगितली.

पाटलाला पार्वती म्हणाली ते सर्व खरे काटले. तो सदाशिवाला वटावून म्हणाला "तू स्वतःला थोडा शहाणा समजून आपल्या मित्राला आणि मुलांना कसबाबेला निघाला होवस आणि स्वतः लक्षात सावडलास. तुला वाटत होत की भूत मुलं जमतील, परंतु ती वस्ताव निघाली व तू मूर्खात काढला गेलास. निदान या वस्तुमहावरून तरी आपला शहणपणा सोडून दुसऱ्याशी श्रमाधिकपणाने वागायला बोक!"

सदाशिवने मुकीची माफी मागितली आणि पाटलाच्या भदलीन भाड्याची गाडी करून आपल्या मित्राच्या बहिणीच्या लग्न-समारंभाला हजर राहण्यासाठी निघाला.

आचारिकी वंद्य

रघुनाथराव नांवाच्या एक श्रीमंत माण-साच्या घरी नारायण नावाचा एक आचारी होता. तो संपाक करण्यात फार हुशार होता. त्याचा संपाक स्वादिष्ट होत असे.

एकदा नारायण आपल्या घन्याला म्हणाला-"मालक! माझा मुलगा कचेरीत भोकरी करू लागला आहे, म्हणून मला त्याच्या मावी त्याने बोलावले आहे!" नंतर तो गेला.

त्यानंतर रामाचारी नांवाचा आचारी रघुनाथरावाकड आला व म्हणाला-"मालक, आपला संपाकी निघून गेल्याचे ऐकून आलो आहे. संपाक पाणी सुद्धा करतो."

ते ऐकून रघुनाथरावांना आनंद झाला. संपाक करून हा माणूस लहानसहान आजाराचे औषधपाणी सुद्धा करतो, म्हणतो आहे बरेच झाले त्यांनी रामाचारीला

दुसऱ्या दिवसापासून कोमावर पायला सांगितले.

रामाचारी दुसऱ्यादिवशी हजर झाला तो संपाक उत्तम करी. रघुनाथराव पोट भरून जवळ परतु घेण तीन दिवसांनी त्याचे पोट दुखू लागले. त्याला अवघताचा विकार झाला होता. त्यांनी रामाचारीला बोलावून पोट दुखत अवस्थेचे सांगितले.

रामाचारीने त्यांना तीन पुड्या दिल्या व म्हणाला-"मालक, जेवण आल्यावर एक पुडी घेत जा." नंतर थोडावेळ थांबून म्हणाला "मालक, मी आपल्या घरी संपाकी म्हणून लागलो आहे, पण ही वेद्यकी मी केली त्याबद्दलही थोडा मोबदला मिळाला पाहिजे.

रघुनाथरावांनी शिमत करून एकेका पुडीबद्दल एकेक रुपया याप्रमाणे ऐकून तीन रुपये रामाचारीला दिले. तिन्ही

पुढ्या खालत्यावर रघुनाथरावांची पोह हुली पावली. पुढे एका आठवड्याने रघुनाथरावांचे डोकें हुळू लागलें आणि डोळ्यांसमोर काळोखी आल्यासारखें वाटू लागलें. रघुनाथरावांनीं बाल्याकाला तीन पुढ्या दिल्या आणि तीन रुपये घेऊन निघून गेला.

औषधाचा गुण पडला. रघुनाथरावांनीं रामाचारीला विचारलें—“कायरे, तू सेंपाकी आणि इतकें चांगलें वैद्यकशास्त्र कोठें शिकला ?”

पुढे रामाचारी बरेच दिवस रघुनाथरावांच्या घरी सेंपाक करीत राहिला. दर आठवड्याला एकदांतीने त्यांना अपचनाचा विकार होई व बोकें हुळें आणि रामाचारीच्या औषधानें दोन्ही आजार बरे होत.

रघुनाथरावांच्या मनांत शंका आली की रामाचारी पेसे मिळविण्यासाठी अव्रान काही तरी घालीत. असावा, नारायण सेंपाक करी. तोपर्यंत त्यांना कसलाही आजार होत नसे. परंतु तो चल्या नंतर

व रामाचारी आल्यापासून नित्य आजार येऊ लागला.

ही विचार मनांत येतोच त्यांनी रामाचारीला कामावरून काढून टाकलें. ते कळल्यावर त्यांच्याकडे तीन सेपाकी एका मागून एक आले.

रघुनाथरावांनी त्यांना विचारलें—“तुमच्या पैकी कोणाला चांगल्या सेंपाकाबरोबर औषधपणो करता येते ?”

दोघांनी सेंपाकाबरोबर औषधपणो करता येत असल्याचे सांगितलें. परंतु तिसरा म्हणाला—“मला फक्त सेंपाक करता येतो.”

रघुनाथरावांनी तिसऱ्याला नोकरी दिली. तो चांगला सेंपाक करी आणि विशेष म्हणजे त्यानंतर रघुनाथरावांचे कधी आजार पडले नाहीत.

तुम्हां रघुनाथरावांना कळलें की रामाचारीन सेंपाक्याचा घरा पेसे मिळविण्यासाठी माठी केला होता. दोन्ही त्याचे घराचे होते. ते मला पूर्वी कळले असते तर हा वास मला रोसावा लागला असता.

गणेश पुराण

गणेशचतुर्थीच्या दिवशी मध्याकाळी विष्णूनाश घणनायक अथवा दंतासारखी पांढरी शुभ्र व बांकदार असलेली चंद्राची ओर पहायला मिळाला. जर चंद्राकडे डोळें लागलें होतें आणि पाय पुढे बाळू होतें त्यावेळी तो पंचपक्वां जेवलेला होता बरोबर उंदीर होताच.

अस सांगतात की द्वितीयेचा चंद्र हे घणबाचे चिह्न असतें. गणपतीच्या कपाळावर चंद्राच्या कोरसारखें आडवें गंध असतें ते कवचीच्या चंद्रसारखेच तर असतें म्हणूनच की काय त्याला भालचंद्र हेही एक नांव आहे.

घालत असतां गणपतीच्या पायाच्या अगल्याला एका दगडाची ठेव लागली व

तो तोंडवशी पडला आणि त्याचे पाट फुटले. त्यासरशी त्याने खाल्ले सर्वे मोदक व लाहू व इतर पक्वां जे मिनीवर विसुरली ते पाहून आकाशातला चंद्र खदखदा होऊन देव पावले व त्यांनी एका मोठ्या सापाचे कातडें आणून त्यानं गणपतीचे पोटा शिवले.

गणपतीची आई पार्वती तिला चंद्राचा राग आला. तिने त्याला सांग दिला की गणेश चतुर्थीला कांची चंद्राचे तोंड पाहिले तर त्याच्यावर खोटा आळ येईल.

गणेशचतुर्थीच्या दिवशी त्या दिवसा पासून लोक मुलांना चंद्र वृष्टीस पाहू नये याची काळजी वाढवू लागले.

द्वार परधूम मुरू झाले श्रीकृष्ण वसुदेव व देवकीच्या पोटी जन्मला वरून यशोदेच्या

घरी गोवुळात वाहु लागला. पुढ त्याच्या ज्या लीला साऱ्या त्याची लोकांना माहिती जाहंत उदाहरणार्थ पूतनावध शकटासुर व तृणानले दशसप्तचा संहार इत्यादी

एकदा यणशक्तुर्धी होती. यशोदा कपिला गाईचे दुध वाडीत होती श्रीकृष्णाने आईच्या पाठीवर बसून कंठीतल्या दुधात चढाचे प्रतिबिम्ब पाहिले आणि हाळ्या वाजवून म्हणाला "आई! ती बध चौदु-मामा!" यशोदाज दचकून मुलाला पाठीवरून उतरविले व पोटाशी बसून म्हणाली "कान्हा हे काय केलंस?" त्या मुखाचे तोंडे तू आज कां पाहिलस? तुझ्यावर विनाकारण खोटा आळ बईल तर!"

'खोटा आळ म्हणजे प. काय आई? कृष्णाने विचारले

तुला लाक चार म्हणतील किदा अमाच स्याम आनीच तुझ्यावर 'अवनीक' यशोदा म्हणाली

"आई तू त्याच मनाला लावून घेनेम बध! मी दूध दही लोण्याची बोरी केली तर ती लाटा आरंभ हाईल काय?" कृष्णाने लटचाळपणाने विचारले

"लत्राहा, कुडवा तोंडात पबडे यशोदा कोटून आले रे?" असे म्हणत यशोदेने बोट धोडून त्याची दुष्ट काढली.

'आई, तू कवी बड्याड पाहिल आहंय का?' कृष्णाने विचारले

"बड्याडानो गाढ राहु दे रे, परंतु तू मांडा झाल्यावर तुझ्य वर खोटा आळ लाक लावताल असे म्हणत आईने प्रमाने त्याचा माळगुन्ना घेतला

तर मग मोठपणी मी यशोदाचतुर्थीला चंद्राचे तोंडे पाहिले पाहिले, नाही का, आई?" कृष्णाने पुन्हा विचारले

"मोठा झाल्यावर यणशक्तुर्धीला चंद्राचे तोंडे पाहिले तर झणखी मांडा आळ धईल" यशोदा म्हणाली. नंतर स्वतः शीत पुरपुटली हे विचिनाय गणनायका! माझ्या भोळ्या मुलाने वुकून चंद्राचे प्रति-बिम्ब पाहिले आहे त्याला दया कर!"

बांदोबा

दुसऱ्या दिवशी बळराम घांवत पळत येऊन आईला सांगू लागला- आई, आई! छोटा कान्हा माती खातो आहे, बध! अगदी सर! मी खोटे नाही सांगत जाऊन त्याच तोंड तर घेहा!" म्हणून यशोदा धावत कृष्ण माती खात होता तेथे गेली

कृष्ण त्यावेळी मातीची डेकळ जमा करीत होता. यशोदेने जवळ जाऊन कृष्णाचा कान धरला व म्हणाली "उघड तोंड, पाहू दे किती माती खाललीस"

"आई, मी नाही माती खालली कोणी-तरी खोटी कोणाली केली असेल झालच तू म्हणाली होतीस ना की साऱ्यावर खोटा आळ बईल म्हणून! मी मातीचे मोदक आणि लाडू करणार आहे बध. मातीच्या बतपतीला मातीचे मोदकच आवडतील नाहीं का?" कृष्णाने आईला समजावून सांगण्याचे सोपे केले.

यशोदाने आपल्याने बोवाडीत याकून जेजेन विचिनायकाची माफी मागितली व म्हणाली "बाळा, असं बोलू नये. मातीचा असला किदा दगडाचा धसला तरी देव देवच असतो बाबा! देवा दे देवा! बूक झाली माझ्या पोराची मुलाच्या बटबटीवर ध्यान देऊ नकोस!" म्हणत यशोदेने डोळे मिटून देवाची विनवणी केली.

बांदोबा

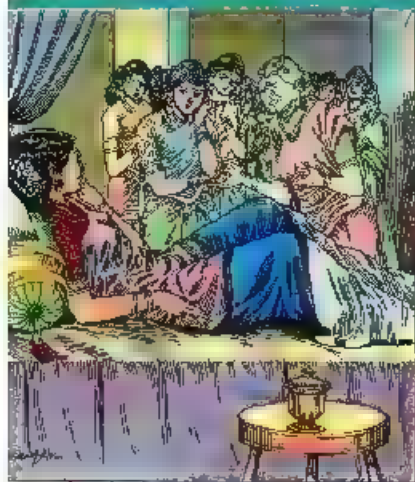

"आई, तर मग तू साधे आणि तळून खूप मोदक तयार कर, पाहता मी की हा खंबोदर किती मोदक खातो हे आणि त्याने खाल्ले नाहीत तर त्याच्या तोंडात कोडून घालीन!" कृष्ण म्हणाला

"पुरे झाली तुझी बटवट! पहिल्याने लोट जवळ पाहू!" असे म्हणत डोळे बटवकून यशोदेने कृष्णाकडे पाहिले तेव्हा कृष्णाने आ' करून आईला दाखविला

तिने कृष्णाच्या तोंडात पाहिले आणि धामाधूय झाली. तिची बोवाडीच बळल्या सारखे झाले दचकून माते सरकली. तिच्या कृष्णाच्या तोंडात हाड्या दिसले. कुर्य चंद्र व नक्षत्र बंडल सधे दिसले त्याचबरोबर

बांदोबा

तिच्या पाठीवर बसून कुधाऱ्या कासंडीत चढाचे प्रतिबिम्ब पाहणाऱ्या काऱ्यापण विसला स्वप्न पाहिल्यासारखे झाले. यशोदेला तिने आपल्या चारी बाजूला दृष्टी फिरवून पाहिले काशी देवाने आपली साष्टा तर पसरविली नाही? यशोदेला त्या स्थितीत पाहून मोकुळातली मुळ निव्व्याऱ्या चारी बाजूला घोळका करून उभी राहिली खाद्याऱ्या आड उभा राहून बलराम हसत होता

कृष्ण यशोदेच्याकडे भोळ्या नजरेन पहात विचार लावला: "आई तुला माझ्या लोडात माती दिवली का न? पहा पुन्हा पाहिले तर बोट पहा!" यशोदेला त्याच्या लोडात मातीच काय सर्व विश्व दिसले

होते स्वतः कृष्ण भुरगी नजरीत होता व गणनायक लाडव्यां करीत होता. कृष्ण एका काळपाकुट्ट नागाच्या कणेवर नृत्य करीत होता माग कृष्णाला विळखा घालून नसला होता यशोदा ते दृश्य पाहून बघुळ होऊन पडली तिने डोळे उघडून पाहिले तव्हा तिच्या चारी बाजूला गोपिकांचा घोळका उभा होता तिने त्यांना विचारले "मला असे काय होते आहे?"

तिला काही आठवतच नव्हते. तिने काय पाहिले व ती बघुळ होऊन का पडली काहीच आठवेना. गणपती म्हणाल्या- 'काय न, झाले तुला? आम्हांला सुडा काही कळत नाही! जामच्या घरात चोरी झाली आहे आणि चोरी करणारा दुसरा तिसरा कोणी नवून तुला लावका घोरपा आहे लोणी, साय, इही काही राहू देखील तर ना! तो आपल्या सभंगडकाना व भाकडाना वाटून देत असता आम्हां आपल्या शोळ्यांनी पाहिले आहे

यशोदा चिडली व म्हणाली-"काय म्हणता, आमच्या घरात दही, लोणी नाही की काय, तुमच्या घरात सिरावला? अर्घ्या गोकुळात विळणार नाही इतक दुभर्त आहे याच्या घरात" असे सांगून तिने सर्व गोपींना पळवून लावले. त्याचवेळी कृष्ण तेथे भांडारच्या पावलांनी आला आणि

म्हणाला-"आई, काय न, या गवळणी कसला भाव्या होत्या?"

"मी सांगितलं होत ना, बगदी तसच भाळं, बघ या सभे सुक्यावर वही, लोणी चोरणारा म्हणून आरोप लावत होता" यशोदा म्हणाली

"आई, मग लोटा भाळ माझ्यावर नाही आला, मी सुटलो. कारण त्या म्हणाल्या ते सभे खर होत!" कृष्ण म्हणाला तेव्हा याच यशोदेला राग आला तिने कृष्णाला बसून एका उसळीला बांधून ठेवले

कृष्ण ती उसळ ओढीत यमकाजून नावाच्या जोडभाडाच्या मध्ये गेली खोराने उसळी ओढू लागला आणि ती दोन्ही बाजू मूळापासून उपटली गेली त्या भाडाच्या मूळातून दोन शापदंभ गंधर्ब निघाले व त्यांचा उद्गार केल्याबद्दल कृष्णाची स्तुती करीत आकाशात उडून गेले

एक वर्ष लोटलं. पुन्हा एकाचतुर्थी आली. नंदाने गणपतीची एक शूर्ती पळवून तिला विविध रंगांनी रंगविले यशोदेने पिठीचे मोदक तयार करून त्यावर आपले तूप घातले

गंधर्वांची सर्व तयारी करून तांदूळ पुजेच्या लोळीत मऊन ठवली आणि बाहेरून दार बंद करून ठेवले

चोरोबा

कृष्ण यशोदेच्या नजरे आड त्या पुजेच्या लोळीत गिरला आणि आतून दार लावून घेऊन नैवेद्यातलं मोदक घेते खाद्य पदार्थ गणपतीसमोर ठेवून बडबडू लागला-

"बरे बाबा, पोटाभर खा घरे का?"

गणपतीच्या मूर्तीने सोंड पुढे करून मोदक उचलले व म्हणाली-"कृष्ण, मी तुझ्या हातात जे काही देईन ते मुळां खाल्ले पाहिजेत" गणेशपुराणातलं हे पर्व अपूर्वच होत! गणपतीने झाली आपल्या हाताने तूप भरविले. हाटच्या हाट एकामागून एक रिकामी होऊ लागली.

यशोदा पुजेच्या खाळीकड आली आणि दाराच्या फटीतून आत बघत असताना सर्व

५५

कीतुन कसून पाहू लागली. ती तर अकितन झाली. तिच्या सवोगाळा चानच सुटला. तंतर स्वतःला सावकून ती मनात म्हुंमाली—“बाई, बाई! मला तंर जम हात्मासारखें वाटत आहे. माझ्या डोळ्या-समोर हे सर्व काय घडत आहे? देवाची माया काय विचित्र आहे!” असें म्हणत तिने थार उचवले आणि जात गेली.

परंतु गवपतीची मूर्ति याच बगाच्या बागी स्थिर होती. सर्व हाटे रिकामी झालेली होती. म्हणूच अकित होऊन जाई-कडे पहात होता.

अरे, जावाड मोटा, कवपतीसाठी तयार केलेला नैवेद्य तुम सर्वे लाऊन टाकलाय?”

असें म्हणत यक्षोदेने कुण्याच्या पाठीत एक हलक्या कपाटा मारला. कुणू जोराने उठत कालिंदी नदीच्या डोहाजवळ पडत गेला. त्याच्या पाठोपाठ यक्षोदा व मोकुडा-तले सर्व लोक यक्षुनातीरी धावले.

कालिंदीच्या डोहातला कालिदा नात मोकुडाच्या लोकांना फार भात देत होता. कुणानं नदीवर बांकलेच्या एका झाडावरून डोहात उडी टाकली आणि नेमका कालिदाच्या जंवावरच पडला. बागाने त्याला विडल्यात धरल्याचा प्रयत्न केला. परंतु कुणू त्याच्या फुडांवर चढून नृत करू लागला. अशा तऱ्हेने कालियामर्दन झाले. कालियामुखा शत्रु युक्त झाला. त्याने जापल्या मूर्तीला जासुकी मागाकडे पातळ लोकात पाठवून दिले आणि स्वतः कालिया-कड सोडून विष्णू कड धारण केले आणि विष्णेश्वराचा सेवक झाला.

जापल्या मुलाला पंऊन यक्षोदा परी जातो तर तिला काय दिवले? पुजेच्या सोनीत जाहे नैवेद्याच्या यदाचीनी घरजेनी बाहेत आणि कुण्याच्या पाठीवर थापटीचे वन सप्त दिवत होते. ते पाहून यक्षोदा स्वतःलाच विव्या वेऊ लागली—“बाजे तुम को माही तुमले! मी केवडी पापीन! माझ्या अंगात कोण राक्षसीय तिरवी होती! मी माझ्या लायक्याला विनाकारण मारलं!”

मध्वेच कृष्ण हळूच म्हणाला—“आई, पूजा करता! जशीर होतो आहे!” नंद बसोबसे कृष्णा करवीच पूजा करविली आणि नैवेद्यातला प्रसाद सान्या गावाला वांटला. सर्वे गवळी व गवळिणी म्हणत होते, “हा प्रसाद अमृतासारखा गोड आहे!”

हळू हळू कृष्ण मोठा झाला. एकदा इंद्राने राणावून मुसळधार वृष्टी केली. कृष्णाने गोवर्धन पर्वत धारण करून गाव, गोपी व गोपाळांचे रक्षण केले आणि इंद्राचा गर्व हरण केला.

एकदा कृष्ण गोवर्धन पर्वताजवळ गाई चरायला बसून गेला होता. तेव्हा एक म्हातारा आपल्या काथेत डोल घेऊन आला व म्हणाला—“येथे कृष्ण नावाचा मुलगा आहे असे ऐकतो. तो ज्ञान मुरली वाजवितो मी खाची मुरली ऐकायला आलो आहे. तो कोठे आहे सांगाल का?”

कृष्ण म्हणाला—“मोच तो मुरलीधर कृष्ण! तुम्ही कोणीतरी घोर मूर्खवादक

दिसता. कोण आपण?” कृष्णाने हात जोडून विचारले.

“मला मूर्खगनेसरी म्हणतात की दक्षिणी देशांतला राहुगारा आहे. मयुरेला वातो आहे. कंसाने धनुर्वज सुक केला आहे. मी त्यानेळी थप्पले स्वर्ण नाजूकून वासनाचे म्हणून वातो आहे!” ती म्हातारा म्हणाला.

त्या म्हातऱ्याच्या पायात रत्नखचित कडे होते. हातात सिंहाकृती आपूषणे होती. गळ्यावर सोन्याच्या भणक्यांची माळा होती आणि कानात मोठमोठी सुवर्ण कुंडले होती. मूर्खगावर नवरत्न व सुवर्ण पक्के वसविलेली होती.

कृष्ण ते पाहून चकित झाला व म्हणाला—“अहो, मी एक सामान्य गुराची आहे. आली मुरली ही साध्या वेळूची केलेली आहे. तुमच्या दक्षिणेकडच्या लोकाना तालस्वराने अद्भुत हान असते. परंतु मी एक सामान्य गुराच्याचा पोरगा आहे व मुरलीवर साधी गाणो वाजवितो. गुरांची राखण स्वदाच काय तो माला धंदा आहे.”

गंधर्व राजकुमारी

[३]

हसनेने त्याच्यावर वृजरलेले प्रसंग सांगितल्यावर त्याचे रक्षण करणारी तळणी आपले आसपूर सांगू लागली.

“आम्ही सात बहिणी बाहों आणि एका गंधर्वराजाच्या राजकन्या आहोत. आम्ही सर्वे एका गंधर्वराजाच्या कन्या असलो तरी सामची आई एकच राहो. त्या सर्वांत मी व माझी एक योरली बहीण लहान आहो. बाकी पांच बहिणी तिका रोला, गेलेल्या आहेत. त्या लवकरच परत येतील. आमच्या बडिलांना वाटतं की आमच्यापैकी कोणाशीही लग्न करण्याची योग्यता असलेला पुरुष या दुनियेत मिळणे शक्य नाही. म्हणून त्यांनी आम्ही अंततकाळ कन्याच रहावे यासाठी या निर्जेन निवृत्त जागी हा वाडा बांधला. हा प्रदेश लसा फार मनोहर आहे. येथे मुक्कक पाण्याचा साठा आहे.

सर्वेच हिरवळ आणि फुले व फळे आहेत. येथे एक सुंदर सरोवर आहे व त्यात राजहंस विहार करतात. स्वर्गं तुल्य या प्रदेशात आम्ही आनंदाने रहात आहो. आम्हांला एकाच गोष्टीची उणीव भासते. दीर्घकाळ खोटेला तरी आम्हांला तवीन व्यक्ती कोणी तजरेस येत नाही. नशिवाने लू दृष्टीस पडलास. म्हणून आज ती उणीव ही भरून आली. आम्हांला त्या गोष्टीचा फार आनंद होतो आहे.

ती तळण स्त्री हसतला आपला घाकटा माऊ मानून त्याच्याशी बोलत असता तिच्या पांघ ही बहिणी परतल्या. त्यांना अकस्मात एक छोटा माऊ लाभल्याचा त्यांना मुद्धा परमानंद झाला. त्यांनी त्याच्याकडून वचन घेतले की तो दीर्घकाळ त्यांच्याबरोबर राहील.

हसन त्या गंधर्व राजकन्यांच्या सहवासात रथा सुंदर प्रवेष्टातील नैवर्गिक दृश्ये पहात आनंदाने राहू लागला. तो त्यांच्याबरोबर शिकारीला जाई. तो आपल्या वडील बहिणींच्या सहवासात जसा खूब होता, तसा त्या आपल्या धाकट्या भावाबरोबर आनंदाने रहात होत्या. सर्वे श्याबोऱ्यात बरोबर फिरत, नदी काठावरच्या झाडा-मुश्यातून हिंबत ती आठ जण एका बाई बापांच्या पोटी जन्मलेल्या भावंडांसारखी राहू लागली.

एके दिवशी सर्व मिळून माडीत बसून शांत रात अखतां अचानक धुळीचे छोट उडत असलेले दिसले. त्याच वेळी ढग

गडगडत्यासारखा आवाज झाला. सर्व राजकन्या धावत्या आवाजात हसनला म्हणाल्या-“छोट, तू लवकर कोठे तरी लप!” असे सांगून सर्वांत धाकटी राजकुमारी त्याला हात धरून जोडून घेऊन गेली आणि वागेत एका जागी त्याला लपविला लावले.

इतक्यात गंधर्वांचा एक घोळका त्या वाड्याभोवती आला. दुसऱ्या एका गंधर्व राजाच्या सन्मानार्थ गंधर्वकन्यांचा पिता एक मेजवानी देत होता. म्हणून त्याने आपल्या मुलींना घेऊन वेण्यासाठी आपल्या नोकरांना पाठविले होते. ते कळल्यावर सर्वांत धाकटी बहीण हसन जवळ येऊन म्हणाली-“छोट, तुला एकटा येथे सोडून आम्हांला काही काळ दुसरीकडे जावे लागत आहे, या घे कित्या, आम्ही परत येईपर्यंत हा सर्व महाल तुझाच आहे, परंतु एक गोष्ट लक्षात असू दे ही किल्ली लावून जे वालन उघडेल त्या शालनाच माथ तू जाऊ नकोस.” असे सांगून तिने त्याला एक रत्नसज्जित किल्ली दिली.

त्यानंतर सातही राजकन्या हसनचा निरोप घेऊन त्यांना घेऊन जाण्यासाठी आलेल्या नोकरांबरोबर आपल्या पित्याच्या घरी गेल्या

राजकन्या निवून गेल्यावर हसनला रथा वाड्यात एकटे एकटे वाटू लागले. हसन काही सुचेनासे झाल्यामुळे सर्व खोल्या-तून व शालनातून फिरत राहिला आणि आपल्या बहिणींच्या घातू पाहून त्याला त्यांची आठवण होऊ लागली. फिरत फिरत ज्या दालनाचे दार न उघडायला त्याची बहीण त्याला सांगून गेली होती त्या दालनात पाऊल न टाकण्याची ताकीद बहिणीने केल्याची आठवण झाली. तो मागे फिरला.

परंतु त्याच्या डोऱ्यात सळमळ उठून गेली. एकदम अनेक शंका त्याच्या मनात काहूर माजवू लागल्या. “तो दरवाजा उघडायला नाही, याचे कारण काय असावे? ते काही असो, पण मी त्या शालनात पाऊल न ठेवण्याचे वचन दिले आहे” तो विचार मनाव आला असूनही तो दरवाजा त्याच्या डोळ्यासमोर बारंबार येई. त्यामुळे त्याला झोप आली नाही. शेवटी त्याने ठरविले की तो दरवाजा उघडून आत काय आहे पहावयाचेच! प्रथम सकाळपासून यांजायचे त्याने ठरविले व नंतर ‘जोब गेला तरी चालेल, पण आत काय आहे ते पाहिलेच पाहिजे.’ असे त्याने ठरविले. हसन एक दिवा घेऊन रथा दाराजवळ गेला आणि रथा किल्लीने त्याने

ते दार उघडले. नंतर निर्भयपणे त्याने आत पाऊल टाकले.

त्या खोलीत लाकडी सामान, शालिचा किवा चटई काहीच नव्हते. ती खोली अगदी रिकामी होती. एका बाजूला एक शिडी ठेवलेली होती, ती सप्तरा पलीकडे गेलेली होती. हसनने विना साळी ठेवल्या व सावधपणाने शिडी चढून छप्राच्या भोकातून वर गेला. वरचे छप्पर सपाट होई. हसनला तेथे एक लहानशी फुलवाडी दिसली. तीत फुलझाडे होती. त्याने त्या फुलवाडीत पाऊल टाकले तेव्हा त्याला एक अद्भुत दुष्य दिसले. त्याच्यासमोर स्वच्छ पाण्याचे सरोवर होते आणि आरसा-

सारले प्रतिबिम्ब त्याह दिसत होते. सरोवरा पलीकडे एक विचित्र वाडा दिसत होता. त्याचे वुरुज उंच होते आणि आकाशात शिरल्यासारखे वाटत. तो वाडा आणि सरोवरा पासून वाडघापर्यंत संगमरवरी दगडांच्या पायऱ्या होत्या. पायऱ्यांच्या पावऱ्याची एक चौथरा होता, तो पायऱ्यांच्या वर आला होता. तो चौथरा माणिक, पुष्पराग, सोने व चांदी यांच्या लाथा टाकून केलेला होता. त्या चौथऱ्यावर गुलाबी रंगाच्या स्फटिक सिंहाची निमिलेले चार खांबे होते व त्यांच्यावर हिरव्या रंगाचे कापड टाकलेले होते. त्यांच्याखाली एक सुंदर सिंहासन होते. त्यावर केलेले कोरी-

वकाम इतके सुंदर होते की भोळोमोठ्या राजानातुद्धा अलोट संपत्ती खर्च करून साध्य झाले नसते.

हसन पुसळ्यासारखा ते अद्भुत दृश्य पहात उभा होता. त्यावेळी दहा मोठे पक्षी आकाशातून उतरून त्या सरोवराच्या काठावर उतरले. काही वेळ सरोवराच्या काठावर हिंबत राहिले व त्यांतला सर्वांत मोठा पक्षी सिंहासनाजवळ चालत आला. त्याच्या पाठोपाठ इतर नऊ पक्षी आले.

हसन चकित होऊन त्यांच्याकडे पहात असता त्या पक्षांनी अंगातली बरबे काढावी तसे पंख काढले आणि सुंदर स्त्रियांच्या रूपे प्रगट झाले. प्रत्येक स्त्री चंद्रविभासारखी सुंदर होती. त्या सर्वांनी सरोवरात उड्या मारल्या व जलविहार करू लागल्या. त्या परस्परांना पोहत घरायला जात व पाणी उडवून हसत. त्यांच्या हसण्याच्या आवाजाने चारही दिशा दुसडुमून गेल्या. त्यांच्या पैकी सर्वांत सुंदर तरुण स्त्री होती तिने हसनला स्वतःकडे आकर्षित केले. ती एका झाडाआड उभा राहून त्या स्त्रीचे सौंदर्य निनिमेष पहात होता.

त्या स्त्रियांचे स्नान संपले व त्यांनी वस्त्र धारण केले. इतक्यात कोणी विचारले- "जगाड्याची वेळ झाली आहे, आपण निघू या का?"

तत्क्षण सर्व स्त्रियांनी आपले पंख अंगावर धातले आणि आल्या तशा पक्षी रूप त आकाशात उडून गेल्या.

त्या निघून गेल्यावरही हसन बाल्य नवरेने आकाशात बराच वेळ पहात राहिला. तो पर्यंत प्रेम काय असते हे हसनला वाहीत नव्हते. त्याला प्रेम काय आहे हे कळण्यावर त्याला वाट लागले की त्याच्या आयुष्यात सर्वच शुक्लकाट आहे. दिवस त्याला एका वर्षासारखा वाटला आणि रात्र पडतांच तो सरोवराच्या काठा पर्यंत आले. परंतु रात्री त्या कन्या आल्याच नाहीत. हसन ओप, भूक, तहान सर्व विस्तरला. "असं जगण्यापेक्षा मरण आले तर बरे!" असे त्याला वाटले. अशा तऱ्हेने तो दिवसे-दिवस खंगत गेला आणि त्याने अंधारुण घरले.

दहा दिवसांनी ग्रंथवे कन्या आपल्या बडिंबांकडून परतल्या. परतल्याबरोबर हसनचे रक्षण करणारी बहीण हसनचा शोध काढीत तो खाटेवर पडला होता तेथे

आली. हसनला त्या स्थितीत पडलेला पाहून तिच्या डोळ्यांना पाणी आले. तिने त्याला विचारले- "छोटू! तुला हे काय झालं रे? तुला चेहरा पिवळा झालेला आहे. तुझी डोळे खोल जात गेले आहेत. काही लपवाळपवी केल्याशिवाय तुला काय झाले ते खरं खरं सांग!"

हसन डोळ्यात आंसवे बाणून म्हणाला- "आई, मी जी चूक केली त्याची फळे भोगतो आहे. आता मला कोणी मदत करू शकणार नाही. मी असाच दुरत मरणार."

"असा विचार करू नकोस छोटू! तुला वांचविण्यासाठी आम्ही सर्व बहिणी हंसत हंसत आपले प्राण पंगाला लावू. तू मेलास तर मी सुद्धा जिवंत राहणार नाही." हसनची आई त्याला म्हणाली.

"मी दहा दिवसांपासून काही साले प्याले नाही. मी भूक पाणी सोडले आहे." असे सांगून हसनने सारा वृत्तांत आपल्या आईला सांगितला.

